НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕМОГРАФІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ М.В. ПТУХИ

ДЕРЖАВНЕ ІНВЕСТУВАННЯ В
СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК
(ІНФРАСТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ)

КИЇВ – 2020

УДК 336.531.2:316.42

Автори:
Новіков В.М., Макарова О.В., Откидач М.В.

Рецензенти:
д-р екон. наук, проф, завідувач кафедрою управління персоналом та економіки праці Міжрегіональної академії управління персоналом
Г.А. Дмитренко

д-р екон. наук, проф., гол. наук. співроб. Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України.
Л. С. Лісогор

д-р екон.наук, старш. наук. співроб, гол. наук. спвіроб. ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України».
О.С. Попович

Затверджено до друку Вченою радою Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України (протокол від 16.07.2020 р. № 9)

Державне інвестування в соціальний розвиток (інфраструктурний аспект)/ Новіков В.М., Макарова О.В., Откидач М.В. / тех. ред. Герасименко І.В.: Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. – Електронне видання. – Київ, 2020. – Об'єм даних 1,18 МБ

ISBN 978-966-02-9351-9 (PDF)

У монографії основний акцент зроблено на інституціоналізації соціального інвестування, викладено авторське розуміння стратегії державного інвестування в цілях соціального розвитку. Головна увага зосереджена на порівняльному русі капітальних вкладень та поточних бюджетних витратах як в цілому по країні, так й за видами бюджетів та їх структурних компонентів. Розроблено моделі бюджетного інвестування охорони здоров'я, освіти (дошкільної та загальної середньої), культури та мистецтва. Визначені інституціональні інструменти соціального інвестування: соціальний бюджет та програмно –цільовий метод. Програмно – цільова методологія передбачає, що бюджетна система за своїм призначенням має бути цілереалізуючою системою та розв'язувати стратегічні завдання. Завдяки такому підходу в межах програмно – цільового методу можливо розробити технологію взаємодії всіх суб'єктів соціальної економіки, які, централізовано координуючи свої дії, здатні забезпечити вирішення поставлених завдань.

УДК 336.531.2:316.42

ISBN 978-966-02-9351-9 (PDF)

© Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2020
© Новіков В.М., д.е.н., проф., Макарова О.В., д.е.н., с.н.с., Откидач М.В., 2020

Зміст

ВСТУП **4**

РОЗДІЛ 1.
Бюджетна політика як стимулюючий фактор соціального інвестуваня **6**

РОЗДІЛ 2.
Інституціональні інструменти соціального інвестування **28**

ВИСНОВКИ **78**

ДЖЕРЕЛА **83**

ВСТУП

Сучасна система управління соціальним інвестуванням є однією з найважливіших складових державної політики соціогуманітарного розвитку. Її основним механізмом є розподіл інвестиційних ресурсів через державний бюджет. Провідну роль при цьому відіграють державні структури. Намагання принизити роль держави і мінімізувати її значення як головної інституції демонструє лише некомпетентне розуміння функціонування соціально орієнтованої економіки.

Сьогодні бюджетні механізми виконують широке коло суспільно значущих функцій, однією з яких є масштабне розширення інвестування з метою соціального розвитку. В цих умовах виникає потреба не тільки в удосконаленні традиційних технологій управління соціальним інвестуванням, але й у продукуванні нових підходів і інструментів, які дають змогу поєднати інвестиційні наміри держави, регіонів, підприємців, галузевих видів діяльності, громадян у реалізації цілей соціального розвитку.

Головними проблемами, які безпосередньо мають відношення до обсягу та структури інвестицій, здійснених в інтересах соціального розвитку, є висока ступінь нерівності між рівнем бюджетної забезпеченості місцевих органів влади та місцевим рівнем соціально-економічного розвитку, а також проблема визначення частки видаткових зобов'язань місцевих бюджетів, встановлених на державному рівні. Для вирішення зазначених питань застосовуються дотації вирівнювання, субвенції, субсидії та інші інструменти оперативного регулювання. Для поліпшення методології соціального інвестування науковці вводять такі нові види категоріального апарату як «соціальний бюджет», «програмний бюджет», в деяких випадках – «модельний бюджет». Проте аналіз показує, що проблема інвестицій в інтересах соціального розвитку

лише загострюється. У даній роботі для вирішення означених проблем пропонується оновлена модель програмно-цільового підходу, яка має цільову спрямованість і забезпечує реалізацію комплексу взаємопов'язаних заходів щодо визначення пріоритетів, цілей і завдань соціального інвестування.

Програмно-цільова методологія забезпечує менеджерський підхід до державного регулювання міжбюджетних відносин на різних рівнях бюджетної ієрархії: від державного, обласного – до міського, районного, сільського, селищного бюджетів та бюджетів територіальних громад. Бюджет, складений на основі цільового планування соціально-економічного розвитку муніципальних утворень і розташованих на їх території закладів соціальної інфраструктури, має перспективне значення і потребує додаткових зусиль для його реалізації.

РОЗДІЛ 1. БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ЯК СТИМУЛЮЮЧИЙ ФАКТОР СОЦІАЛЬНОГО ІНВЕСТУВАНЯ

Соціальне інвестування є ключовим завданням держави та важливим фактором зростання економіки і добробуту населення. Передумовою успішного виконання цього завдання є підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів. Таким курсом пройшли всі економічно розвинені країни, зробивши акцент на удосконаленні управління суспільними фінансами, що в цілому підвищило результативність їхньої соціальної політики.

Розглядаючи бюджетну систему як джерело інвестиційної динаміки, необхідно визначити, по-перше, частку держави у загальному обсязі інвестицій, по-друге, їх соціальну обґрунтованість з позицій ефективності «податково-бюджетної» політики (табл. 1.1).

Таблиця 1.1. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування

Показники	2010	2018
У фактичних цінах, млн грн		
Коштів держбюджету	10952	22814
Коштів місцевих бюджетів	6368	50356
Всього бюджетних коштів	17320	73170
Коштів населення у житлове будівництво	20830	34646
Інших джерел фінансування (коштів підприємств, банківських позик, іноземних інвестицій)	150911	470910
Всього капітальних інвестицій	189061	578726
Відсотків до загального обсягу		
Всього капітальних інвестицій, в т.ч.	100	100
Коштів держбюджету	5,8	3,9
Коштів місцевих бюджетів	3,4	8,7
Всього бюджетних коштів	9,2	12,6
Коштів населення у житлове будівництво	11,1	6,0
Інших джерел фінансування (коштів підприємств, банківських позик, іноземних інвестицій)	79,7	81,4

Джерело: побудовано за даними [1, с. 344]

З наведеної таблиці видно, що за період з 2010 р. по 2018 р. відбулись певні зрушення в структурі інвестицій. В результаті того, що державні інвестиції зросли в 4,2 рази, а корпоративні – в 3,1 рази, питома вага капітальних інвестицій з бюджету підвищилась в 1,37 рази, з корпоративних джерел – в 1,02 рази.

Наведені данні свідчать, що бюджетні інвестиції у соціальний розвиток мають переваги перед корпоративними. Проте соціально-економічне значення корпоративних інвестицій не менш важливе для соціального розвитку, ніж бюджетних. Обсяг інвестицій за рахунок коштів підприємств, банків, іноземних інвесторів у 6,4 рази більше за державні і місцеві. Відповідно, роль корпоративних інвестицій можна вважити базовою у соціальному розвитку за рахунок забезпечення зайнятості і доходів населення.

Для оцінки змін, які відбулись в динаміці і структурі інвестиційного процесу, весь процес формування капітальних інвестицій необхідно поєднати в єдиній моделі, де виявляється функціональний зв'язок між чинниками, що сприяють інвестуванню, та їх результатами. Це дає можливість визначити вплив фінансово-бюджетних інструментів на інвестиційний розвиток. Шляхом регулювання параметрів, які визначають фінансово-бюджетну політику, можна оцінити зрушення в інвестиційній динаміці. Капітальні інвестиції залежать від двох моментів: частки інвестиційної складової у державних та приватних витратах та від податкового навантаження. Шляхом множення податкового навантаження на різницю між часками інвестицій у державних та приватних витратах можна оцінити, наскільки оптимальною є інвестиційна політика порівняно з доходами та податковими витратами. Якщо різниця між частками від'ємна, зниження податкового навантаження через механізм бюджетно-податкової політики сприяє інвестиційному зростанню. Підвищення податкового навантаження, навпаки, веде до його зменшення. У разі, якщо різниця між частками є позитивною,

підвищення податкового навантаження збільшує значення інвестиційних ресурсів як джерела соціального розвитку. Від'ємна різниця спричиняє негативний вплив на розв'язання соціальних проблем.

Проведений аналіз дає змогу констатувати, що бюджетні рішення значною мірою залежать від співвідношення часток інвестицій у структурі державних і приватних витрат. Моделювання цих процесів на основі доступної статистичної звітності показує, що сучасна бюджетно-податкова політика створює негативний інвестиційний клімат, який не сприяє соціальному зростанню. Кількісне виявлення і аналіз тенденцій, які виникають під впливом податкових і інвестиційних змін, мають теоретичний і практичний інтерес.

Для здійснення розрахунків використано статистичну базу зведеного бюджету і господарюючих суб'єктів, звітні дані яких попередньо згруповано за критеріями державних і приватних витрат (табл. 1.2).

Таблиця 1.2. Динаміка і структура інвестиційних ресурсів та податкового навантаження

Показники	2012	2018
1.Обсяги виробленої підприємствами продукції, млн грн	2593346,7	6207687,6
2. Додана вартість, млн грн	1015503,5	2510656,0
3. Витрати на виробництво (п.1–п.2,) млн грн	1577843,2	3697031
4. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування:		
4.1. Кошти державного бюджету, млн грн	17141	22814
4.2. Кошти місцевих, млн грн	9149	50356
4.3. Разом державних коштів (п.4.1 + п.4.2), млн грн	26290	73170
4.4. Власні кошти підприємств і організацій	175414	409585
4.5. Кредити банків, млн грн	50105	49825
4.6. Разом приватних коштів (п.4.4 + п.4.5), млн грн	225529	454410
5. Видатки зведеного бюджету, млн грн	492454,7	1250180,5
6. Частка інвестицій у зведеному бюджеті, % (п.4.3 : п.5)	5,3	5,8
7. Частка інвестицій у витратах підприємств і організацій, % (п.4.6 : п.7)	14,3	12,3
8. ВВП, млн. грн.	1 408 889	3558721
9. Податкові надходження, млн грн	360 567	753815,6
10. Податкове навантаження, % (п.9 : п.8)	25,6	21,2

Джерело: Складено і розраховано за матеріалами [1, с. 344]; [2, с. 31–32]; [3, с. 3,23]; [4, с. 152]

Розрахунки здійснюються за формулою (1.1):

$$T^{n,n+1} = P\,(I^{зб} - I^{пв}), \quad (1.1)$$

де $T^{n,n+1}$ – ступінь впливу інвестицій на соціальний розвиток за 2012 р. та 2018 р.;

P – податкове навантаження;

$I^{зб}$ – частка інвестицій в зведеному бюджеті;

$I^{пв}$ – частка інвестицій у витратах підприємств і організацій.

Моделювання на основі даних, наведених у таблиці 1.2, показало, що підвищення податкового навантаження протягом 2012–2018 рр., майже не вплинуло на підвищення потенціалу бюджету для забезпечення соціального розвитку. Зниження частки інвестицій у витратах підприємств і організацій на 23,9% і збільшення її у зведеному бюджеті на 1,9% показало, що бюджетна політика за п'ять років не стала значущим фактором людського розвитку:

$$T^{2012} = 1{,}256\,(1{,}053 - 1{,}143) = -\,0{,}095;$$

$$T^{2018} = 1{,}212\,(1{,}058 - 1{,}123) = -\,0{,}079.$$

Індекс (Т), який характеризує вплив інвестицій на людський розвиток, зменшився у 2018 р. проти 2012 за рахунок зниження індексу податкового навантаження. Враховуючи алгебраїчну ознаку (–), можна говорити про зростаючу роль бюджетних інвестицій у соціальному розвитку порівняно з корпоративними інвестиціями. Індекс останніх у витратах підприємств знизився у 2018 р. порівняно з 2012 р. з 14,3% до 12,3 %.

Проблема соціальної ролі бюджетних інвестицій у середньо- та довгостроковій перспективі є однією з найактуальніших і малодосліджених. Бюджетна система виконує не лише фіскальну функцію, яка необхідна для наповнення дохідної частини державного і місцевих бюджетів, але й соціальну. Ефективні бюджетні рішення пов'язані з фундаментальними принципами бюджетування, яких дотримується багато країн. Відповідно цим принципам бюджет повинен охоплювати цільовою соціальною функцією всі витрати і забезпечувати нормативну рівність споживання населенням

соціально важливих послуг. Фінансові питання бюджету пов'язані й з позабюджетною діяльністю, відповідність якої принципам бюджетної політики держави поки не аналізується. Для оцінки всіх можливих видів фінансових ресурсів, що направляються в соціальну інфраструктуру, зокрема в охорону здоров'я і освіту, необхідно проаналізувати ступінь функціональної прив'язаності бюджетних і позабюджетних коштів до завдань, що поставлені перед галузями соціальної інфраструктури, як визначальними чинниками поліпшення добробуту населення. Однією із найбільш об'єктивно визнаних у світі систем оцінки використання фінансових ресурсів є система національних рахунків.

Методологічні рамки національних рахунків визначаються стандартними класифікаціями рахунків галузей соціальної інфраструктури за умови розподілу за підкатегоріями, де постачальники медичних послуг можуть одержувати фінансування з одного або різних джерел. Класифікація Національних рахунків охорони здоров'я України, відповідно до Міжнародної класифікації національних рахунків, визначається за джерелами фінансування, фінансуючими організаціями, провайдерами (постачальниками) медичних послуг, функціями.

Джерелами фінансування (Financing Sources (FS)) виступають організації або інші суб'єкти, які виділяють кошти, що використовуються в системі охорони здоров'я організаціями, які фінансують**.** Фінасуючими організаціями (Financing Agents (HF)) є організації або інші суб'єкти, які розпоряджаються коштами, що виділяються джерелами фінансування для оплати отриманих результатів діяльності, що обліковується в рамках національних рахунків. До провайдерів послуг (Providers (HP)) відносяться суб'єкти, що одержують кошти в обмін на результати діяльності або за здійснення діяльності, що враховується в рамках національних рахунків. Функції (Functions (HC) – це види наданих товарів і послуг та виконаної діяльно-

сті, що враховуються в рамках національних рахунків охорони здоров'я.

При визначені національних рахунків за окремими галузями економіки застосовується поняття загальних витрат, які складаються з суми всіх витрат поточного значення, включаючи початкові інвестиційні витрати, поточні витрати, та відновної вартості, що здійснюються державою і недержавними структурами [5].

Загальні витрати на охорону здоров'я і освіту, які визначаються у національних рахунках, дають уявлення про співвідношення інвестицій і поточних витрат у цих галузях. Аналіз показує, що пріоритетними є напрями фінансування поточних витрат у збиток інноваційним (рис. 1.1– 1.5).

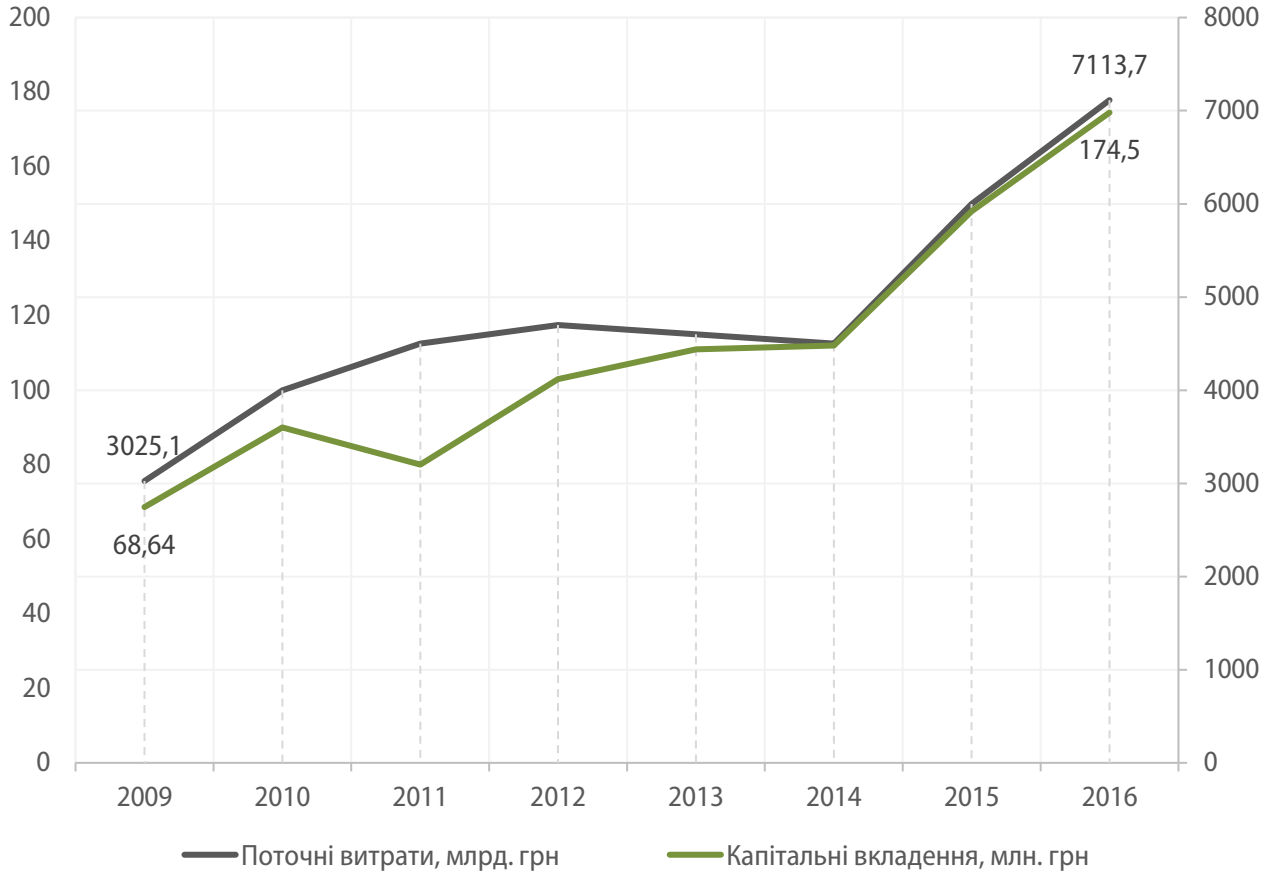

Рис. 1.1. Динаміка загальних витрат на охорону здоров'я: капітальні і поточні

Джерело: побудовано за даними [6, с. 13]

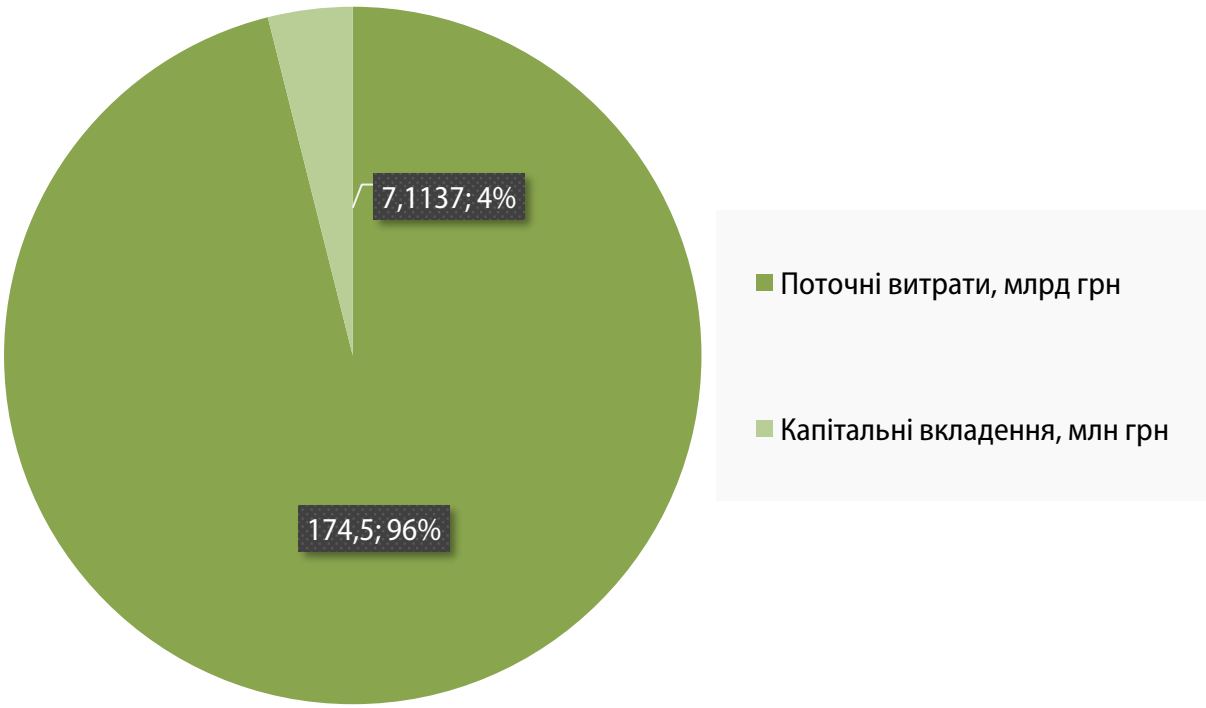

Рис. 1.2. Структура загальних витрат на охорону здоров'я: капітальні і поточні

Джерело: побудовано за даними [6, с. 13]

Статистичне дослідження, результати якого представлені на рис. 1.1 – 1.2, вжито з певною метою виявити емпіричний збіг динаміки і структури капітальних вкладень та поточних витрат у сфері охорони здоров'я. Сталість динаміки двох видів витрат (рис. 1.1) при певному перевищені темпів обсягу поточних витрат над інвестиційними (на 1,08) говорить про те, що інвестиції головним чином призначені для капітального ремонту та реновації. На це вказує також аналіз структури загальних витрат, у яких частка капітальних вкладень зменшилась з 4,2% у 2009 році до 4,0 % у 2016 році. Практично, на будівництво та технологічне оновлення закладів охорони здоров'я припадає 54% капітальних вкладень, що асигнуються урядовими, громадськими та донорськими організаціями. Такий експертний висновок можна зробити, порівнявши статистику національних рахунків охорони здоров'я з матеріалами Державної служби статистики України

щодо обсягів капітальних інвестицій за видами економічної діяльності. Чергування протягом 2010–2016 рр. інвестиційного пожвавлення з інвестиційними паузами в системі охороні здоров'я призвело до того, що вектори трендів загальних витрат на охорону здоров'я та капітальних інвестицій мають у часі різнобічні тенденції (рис. 1.3). Середньорічні темпи зростання загальних витрат (1,13) випереджали середньорічні темпи збільшення інвестицій (1,11).

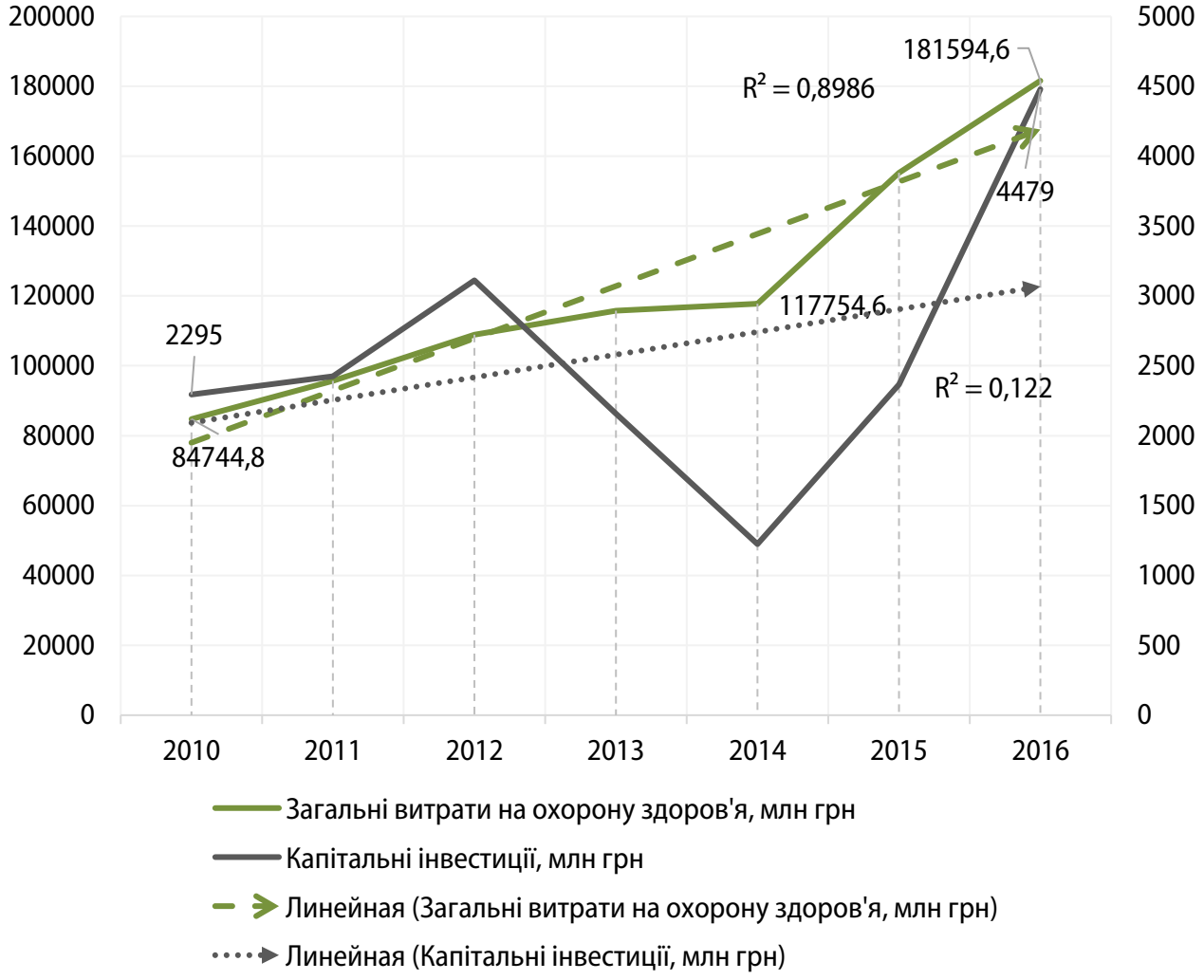

Рис. 1.3. Динаміка загальних витрат і капітальних інвестицій в системі охорони здоров'я

Джерело: побудовано за даними [6, с. 13]; [7, с. 363]

Структура та профіль руху загальних витрат і капітальних інвестицій в освіті аналогічні тим, що склались в охороні здоров'я. Питома вага капітальних інвестицій складає 2% загальних витрат галузі (рис. 1.4).

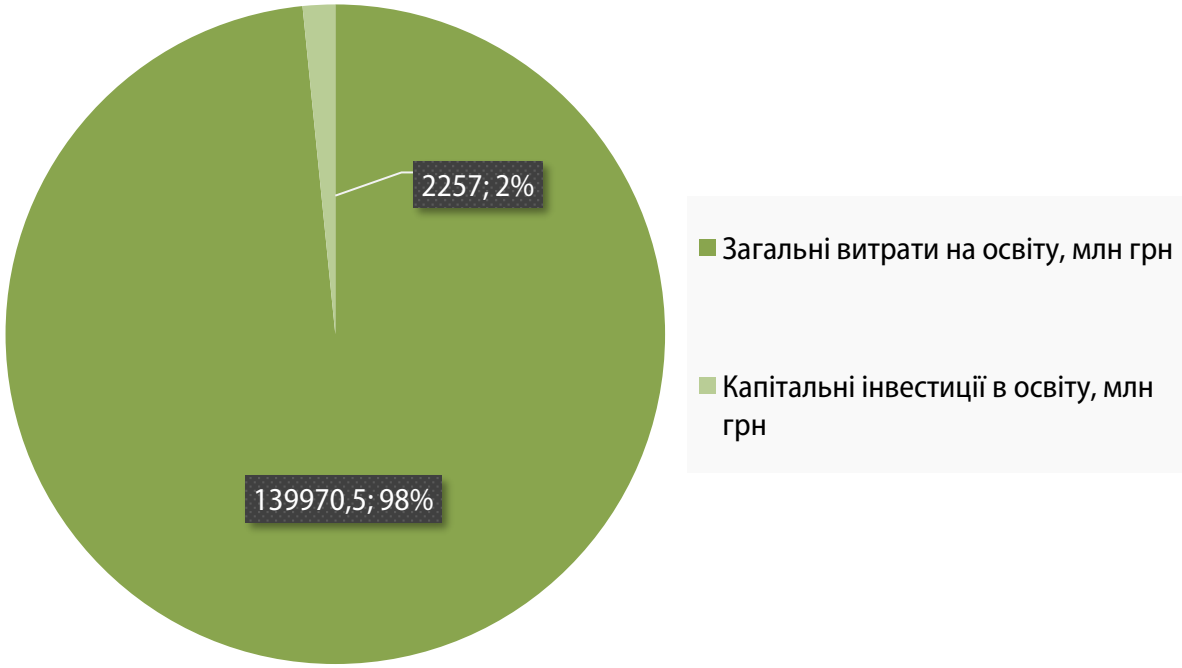

Рис. 1.4. Структура загальних витрат на освіту

Джерело: побудовано за даними [8, с. 6, 9]

Показник волатильності динаміки капітальних витрат на освіту, особливо глибокий у 2014 р., викликав інвестиційну паузу, негативні наслідки якої не були компенсовані у наступні два роки (рис. 1.5).

Збереження в галузях соціальної інфраструктури таких тенденцій в довгостроковій перспективі може знизити рівень сталості економіки охорони здоров'я і освіти і підвищити негативні ризики функціонального призначення цих галузей соціальної інфраструктури.

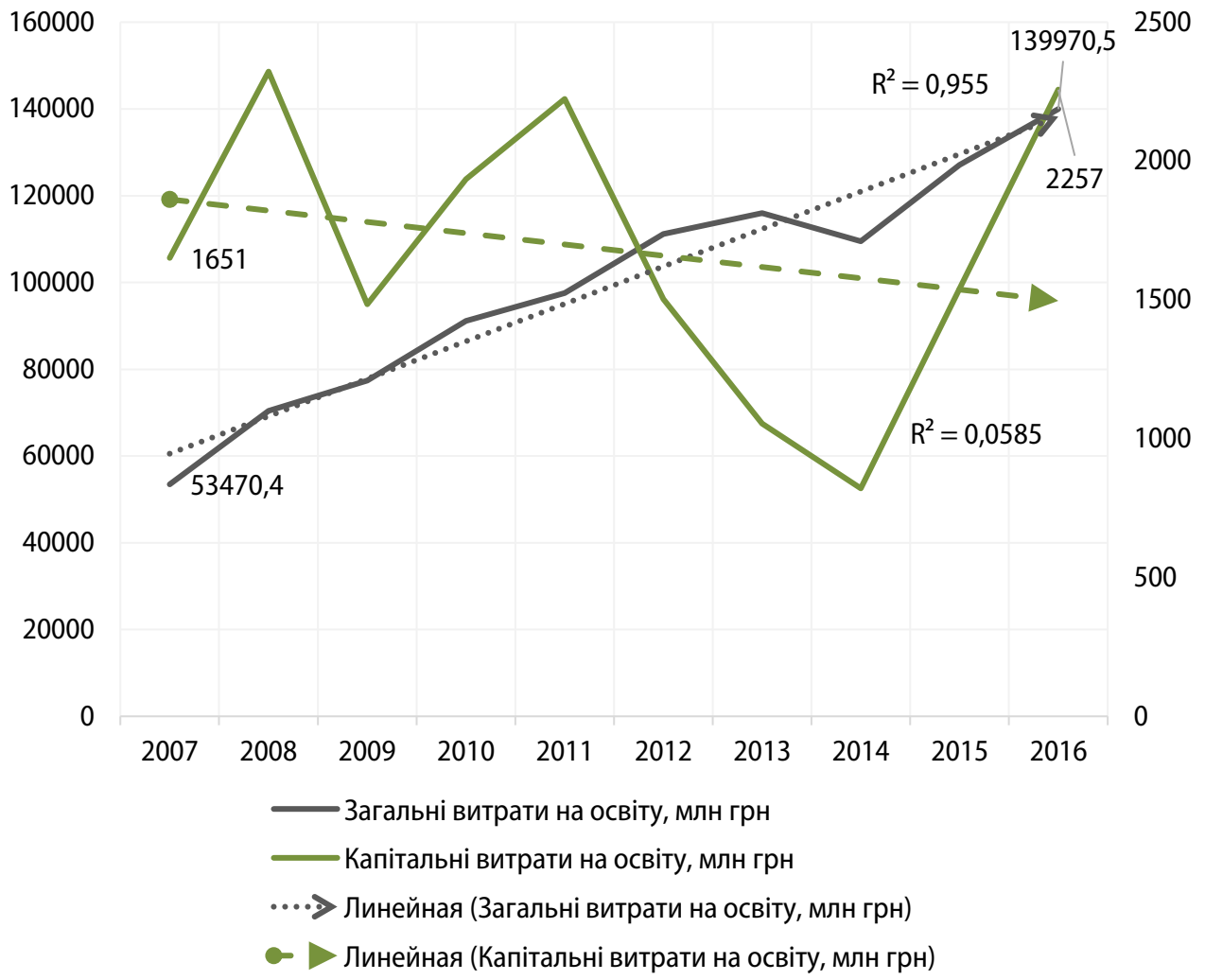

Рис. 1.5. Динаміка загальних і капітальних витрат на освіту

Джерело: побудовано за даними [8, с. 6, 9]

У сучасних умовах головним за рівнем соціальної значущості джерелом витрат на охорону здоров'я і освіту залишається державний бюджет, оскільки на основі принципів солідарності поколінь і субсидіарності можливо вирішувати проблему доступності медичних і освітніх послуг для всіх верств населення. У зв'язку з цим становить інтерес витрачання бюджетних коштів у медичній і освітній сферах. Проте, передусім необхідно визначитись з термінами, які характеризують інвестиційний процес, оскільки в статистиці вживаються різні поняття для оцінки державної бю-

джетної інвестиційної політики. У бюджетній статистиці вживаються терміни «капітальні видатки», у тому числі, «придбання основного капіталу» та «капітальні трансферти», у державній – «капітальні інвестиції».

Капітальні видатки – це видатки, які спрямовуються на придбання основного капіталу (обладнання і предметів довготривалого користування), необоротних активів (у тому числі землі, нематеріальних активів тощо), на капітальний ремонт; створення державних запасів і резервів; придбання капітальних активів; невідплатні платежі; компенсацію втрат, пов'язаних з пошкодженням основного капіталу [9].

Економічна класифікація капітальних видатків, які є складовою частиною бюджетних видатків, характеризує їх як платежі для придбання необоротних активів, стратегічних і надзвичайних товарів. Невідплатні платежі передаються бюджетним установам з метою придбання, модернізації, будівництва, розширення, реконструкції і реставрації необоротних активів. У структурі капітальних видатків виокремлюються статистичні показники «придбання основного капіталу» та «капітальні трансферти». До основного капіталу належать вкладення у необоротні активи у вигляді матеріальних активів – основних засобів, незавершених капітальних вкладень – та нематеріальних активів – об'єктів права і довгострокових фінансових інвестицій [10].

Капітальними трансфертами вважаються невідплатні односторонні платежі органів управління, які передбачені на придбання капітальних активів, компенсацію втрат, пов'язаних з пошкодженням основного капіталу, або збільшення капіталу одержувачів бюджетних коштів. До цієї категорії включаються також трансфертні платежі організаціям для покриття збитків, акумульованих ними протягом декількох років, або таких, які виникли в результаті надзвичайних обставин. Капітальні трансферти мають, по-перше, цільове призначення, по-друге, одноразовий і нерегулярний характер як для надавача

(донора), так і для їх отримувача (бенефіціара). Інвестування капітальних вкладень шляхом трансфертних інвестицій передбачає переведення іноземної валюти в Україну та передачу права володіння іноземними цінними паперами [11].

Державна статистика для оцінки інвестиційного процесу оперує показником капітальних інвестицій, який включає інвестиції в основний капітал (основні засоби), в інші необоротні матеріальні активи; витрати, пов'язані з поліпшенням об'єкта, що призводить до збільшення майбутніх економічних вигід, первинно очікуваних від використання об'єкта і на суму яких збільшується первинна вартість основних засобів (капітальний ремонт будівель, споруд, машин та обладнання); інвестиції у необоротні нематеріальні активи [12].

Наведені терміни і показники характеризують різні аспекти інвестиційного процесу. Для аналізу динаміки і структури інвестицій з точки зору соціогуманітарних питань необхідно, крім показника капітальних інвестицій, використовувати бюджету термінологію і показники бюджетної статистики. Їх перевага полягає в тому, що показники видатків на інвестиції за економічною бюджетною класифікацією дають змогу аналізувати інвестиційний процес у розрізі державного і місцевого бюджетів, тобто, у контексті реалізації регіональної державної політики, а також у розрізі загального і спеціального фондів бюджету з деталізацією за видами економічної діяльності.

Показник капітальних видатків за своїм функціоналом є більш широким, ніж показник капітальних інвестицій і перевищує його більше ніж у три рази. У структурі поточних видатків охорони здоров'я капітальні видатки складають за останні три роки 9,1% , в освіті – 7,1% . Капітальні видатки як інвестиційні ресурси бюджетної системи відіграють значну роль у соціальному розвитку. Тому аналіз їх динаміки дозволяє оцінити активність фінансових інститутів в соціально важливих галузях економіки та якість інвестиційних процесів. Протягом

2010–2018 рр. капітальні видатки в охороні здоров'я повільно зростали, поступаючись поточним, а в освіті, навпаки, вони демонстрували підвищений темп зростання (табл. 1.3).

Таблиця 1.3. Видатки Зведеного бюджету України на фінансування охорони здоров'я і освіти за економічною бюджетною класифікацією

Показники	Темп зростання (2010–2018 рр.)	
	Охорона здоров'я	Освіта
Всього видатків	1,98	2,07
Поточні видатки	1,94	1,99
Капітальні видатки:	3,6	4,4
придбання основного капіталу	0,84	5,4
капітальні трансферти	73,8	2,3

Джерело: побудовано за даними [3, с. 90,100]; [4, с. 130,138]

Поточні видатки у системі охорони здоров'я підвищились протягом 2010–2018 рр. у 1,98 раз, капітальні – в 1,94 рази. В галузі освіти темпи капітальних видатків перевищували темпи поточних видатків у 2,1 рази. Більш прискореними темпами у сфері освіти зростав показник придбання основного капіталу, динаміка якого склала 5,4 разів.

В охороні здоров'я відбулось значне підвищення капітальних трансфертів, які порівняно з 2012 р. зросли в 73,8 рази. Цьому сприяло стрімке збільшення після 2017 р. обсягу капітальних трансфертів, завдяки чому їх питома вага у структурі капітальних видатків підвищилась з 3,9% у 2010 р. до 77,4% у 2018 р. Такі зміни можна пояснити посиленням трансфертної політики при регулюванні розподілу капітальних видатків, які пов'язані зі структурною реформою в системі охорони здоров'я та появою різних типів бюджетних закладів: державних та автономних. Наскільки трансфертна політика є ефективною, можна судити через деякий час, коли накопичиться певна практика її реалізації. Зараз частка капітальних трансфертів структурі видатків охорони здоров'я складає 6,7 %, в освіті їх частка дорівнює 1,2%.

В цілому тенденції видатків Зведеного бюджету України на охорону здоров'я і освіту за економічною бюджетною класифікацією свідчать, що інвестиційна політика держави залишається недалекоглядною і не здатна подолати консервативну динаміку фінансування інфраструктури цих соціальних галузей. Рисунки 1.6 та 1.7 показують, що вектори поточних і капітальних витрат на охорону здоров'я і освіту розбігаються.

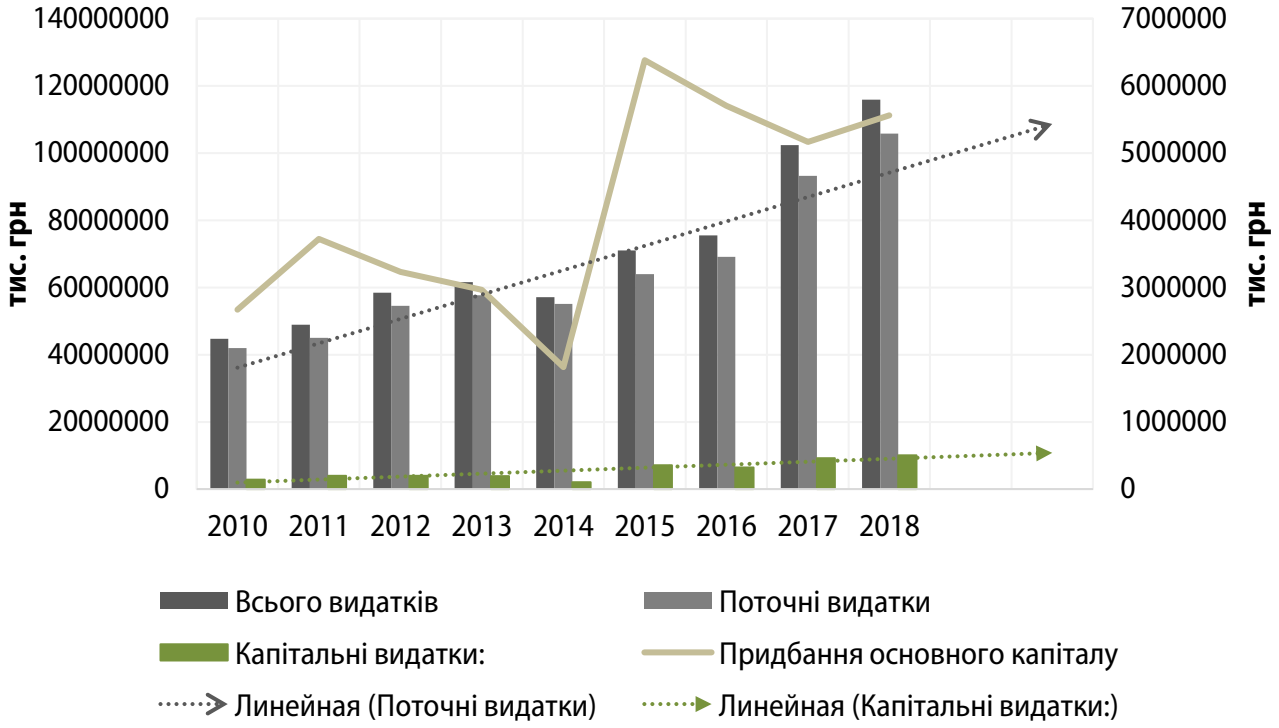

Рис. 1.6. Структура видатків Зведеного бюджету України на фінансування охорони здоров'я за економічною бюджетною класифікацією

Джерело: побудовано за даними [4, с. 134]

Примітка: При опрацюванні статистичних даних показники капітальних видатків за 2017–2018 рр. були скориговані з аналогічними показниками за 2010–2016 рр.

Структура капітальних видатків в охороні здоров'я і освіті суттєво відрізняються. В охороні здоров'я після 2015 р. зменшились обсяги бюджетних ресурсів на придбання основного капіталу і значно підвищились капітальні трансферти. При переході до трасфертної політики фінансування видатків в охороні здоров'я зникає аналітичне бачення напрямів витрачання коштів..

Рис. 1.7. Видатки Зведеного бюджету України на фінансування освіти за економічною бюджетною класифікацією

Джерело: побудовано за даними [4, с. 140]

Фінансувння стає більш гнучким і ситуативним В освіті, навпаки, бюджетні ресурси на придбання основного капіталу випереджали капітальні транферти, що свідчить про існування різних пріоритетів у механізмі фінансування капітальних видатків у цих галузях.

Організація бюджетного процесу у сфері капітального інвестування диференційована за рівнями бюджетів: державного і місцевого. Такий підхід покликаний, перш за все, вирішти завдання гарантованного забезпечення розвитку закладів оціальної інфраструктури державного і регіоанального значення. Головним питанням бюджетної системи є вирівнювання фінансових ресурсів, які мають зосереджуватись у розпорядженні суб'єктів державного, місцевого рівня або рівня самоврядування. Вектор тенденцій витрат на придбання основних

фондів і капітальних трансфертів, наведених на рис. 1.8 – 1.9, показує, що інвестиційний процес забезпечується, в основному, бюджетним механізом за допомогою податковго інструменту та механізмом трансфертів при поступовому домінуванні останнього. В цілому, центральним напрямом соціального івестування стає трансфертний механізм.

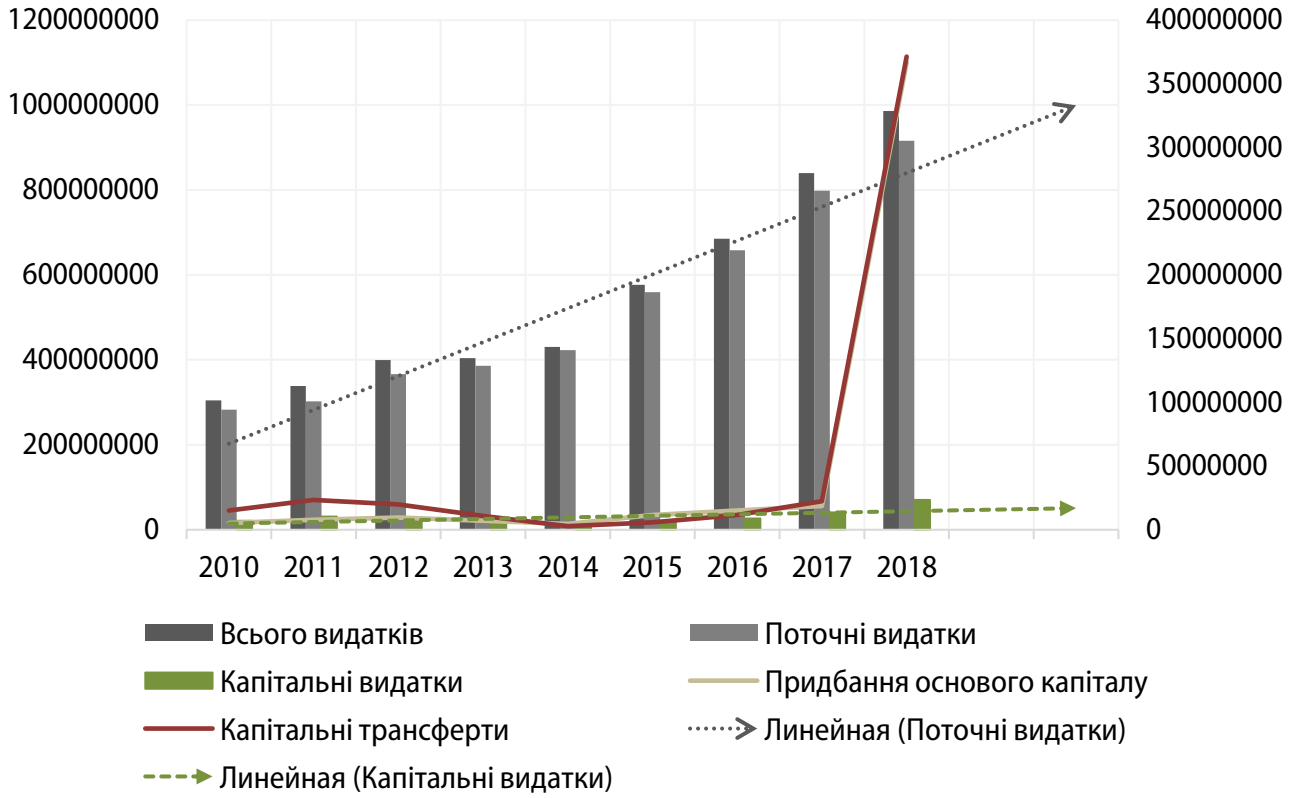

Рис. 1.8. Видатки Державного бюджету України за економічною бюджетною класифікацією

Джерело: побудовано за даними [4, с. 171]

У Загальному фонді місцевих бюджетів трасфертний механізм інвестиційного процесу реалізується завдяки програмним заходам на основі перерозподільчого механізму. Одним із прикладів є субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на будівництво/капітальний ремонт/реконструкцію малих групових будинків, будинків підтриманого

проживання, будівництво/придбання житла для дитячих будинків сімейного типу, соціального житла для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, виготовлення проєктно-кошторисної документації

Рис. 1.9. Видатки місцевих бюджетів України за економічною бюджетною класифікацією

Джерело: побудовано за даними [13, с. 192]

Рівень капітальних трансфертів (видатків) у 2018 р. складав 4 205 909 тис. грн. або 0,7% від усього обсягу поточних витрат; у бюджеті області – 1,1%; у бюджетах міст обласного значення – 0,1%; бюджетах району – 0,6%; міст районного значення – 0,2%; селищних бюджетах – 0,2%; сільських – 0,2%; об'єднаних територіальних громад – 0,2%. Головним бенеціфіаром капітальних трансфертів є бюджет області.

Інвестиційні ресурси соціальної інфрструктури збільшуються за

рахунок надходжень до спеціального фонду місцевих бюджетів. Доходи спецфонду (доходи від позабюджетної діяльності) в таких соціальних галузях, як освіта, охорона здоров'я, духовний і фізичний розвиток, у 2018 р. складали у загальному фонді Зведенного бюджету 16,%, 13,6% та 9,8% відповідно. Наведені дані певною мірою характеризують обсяги господарчої діяльності галузі з надання платних послуг і можливості надходження інвестиційних ресурсів до її бюджету.

Для більш детального визначення рівня надання платних послуг кожною галуззю необхідно проаналізувати структуру спеціального фонду Зведеного бюджету України. Дослідження показало, що в 2018 р. в охороні здоров'я найбільша питома вага в спецфонді місцевого бюджету належить лікарням загального профілю (46,1%) та центрам первинної медичної (медико-санітарної) допомоги (10,4%). В освіті переважають послуги закладів загальної середньої освіти (48,0%), при цьому найбільш високи темпи розвитку за період 2017–2018 рр. притаманні вищим навчальним закладам I і II другого рівнів (1,84%) та закладам професійно-технічної освіти (1,52%); у духовному та фізичному розвитку – послуги закладів культурі та містецтва (64,8%), з них клубів – 35,4%, бібліотек, музеїв, виставок – 14,2%. В цілому в 2018 р., порівняно з 2017 р., обсяги надання платних послуг в закладах духовного і фізичного розвитку були нижчими.

Центральним моментом інвестиційної практики спеціального фонду бюджету є розподіл фінансових ресурсів між його державним та місцевим рвнями. На місцевому рівні формуються активи у закладах переферійного рівня (тобо там, де проживає більшість споживчів послуг). З 29 720 населених пунктів тількі 1,55% є містами спеціального статусу, республиканського та обласного значеня, решта – сільські населені пункти, селища міського

типу, малі міста. Населення периферійної місцевості інвестує кошти в регіональний кластер соціальної інфраструктури, обсяг яких необхідно враховувати при аналізі інвестиційного процесу. Предметом дослідження при цьому виступає співставлення зі спецфондом державного бюджету в частині надання позабюджетних послуг і накопичення фінансових ресурсів.

В охороні здоров'я, в цілому, динаміка надходження до позабюджетних коштів місцевих бюджетів дещо зменшилась за виключеннм послуг пологових будинків (табл. 1.4).

Таблиця 1.4. Динаміка показників спеціального фонду за видами бюджету в галузі «Охорона здоров'я» (2018/2017 рр.)

Показники	Охорона здоров'я	
	Спеціальний фонд	
	Державний бюджет	Місцевий бюджет
Всього по галузі	1,947	0,968
Поліклініки і амбулаторії, швидка та невідкладна допомога	0,096	0,813
Спеціалізовані та стоматологічні поліклініки	0,096	0,773
Фельдшерсько-акушерські пункти	–	0,878
Центри первинної медичної (медико-санітарної) допомоги	–	0,672
Лікарні загального профілю	1,222	0,979
Спеціалізовані лікарні та інші спеціалізовані заклади	0,923	0,870
Пологові будинки	–	1,096

У галузі духовного і фізичного розвитку спеціальний фонд місцевих бюджетів тільки за послугами закладів культури і мистецтва випереджав спецфонд державного бюджету, проте, за послугами бібліотек та клубних закладів спостерігалось відставання від спецфонду державного бюджету (табл. 1.5).

Таблиця 1.5. Динаміка показників спеціального фонду за видами бюджету в галузі «Духовний і фізичний розвиток» (2018/2017 рр.)

Показники	Духовний і фізичний розвиток	
	Спеціальний фонд	
	Державний бюджет	Місцевий бюджет
Всього по галузі	0,58	0,916
Фізична культура і спорт	1,284	1,123
Культура та мистецтво	0,575	0,822
Театри	–	1,402
Художні колективи, концертні і циркові організації	–	1,093
Кінематографія	2,722	5,555
Бібліотеки, музеї і виставки	1,416	0,976
Заповідники	1,392	1,270
Клубні заклади	–	0,912
Інші заходи і заклади в галузі культури та мистецтва	0,036	0,4

Аналогічна ситуація спостерігається й у галузі «Освіта», особливо в частині послуг професійно-технічної освіти та вищих навчальних закладів I–II акредитації (табл.1.6).

Таблиця 1.6. Динаміка показників спеціального фонду по видах бюджету галузі «Освіта»

Показники	Освіта	
	Спеціальний фонд	
	Державний бюджет	Місцевий бюджет
Всього по галузі	1,094	1,124
Дошкільна освіта	–	0,987
Загальна середня освіта	2,119	1,026
Загальноосвітні навчальні заклади	3,584	1,012
Загальноосвітні спеціалізовані та спеціальні школи-інтернати	0,882	1,012
Професійно-технічна освіта	1,022	1,519
Вища освіта	1,093	1,677
Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	–	1,854
Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	1,186	1,221
Післядипломна освіта	1,03	1,310
Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	3,019	1,104

Наведені в таблицях 1.4 – 1.6 дані свідчать про те, що відбувається активізація позабюджетної діяльності закладів соціальної інфраструктури за низкою соціальних послуг. За деякими видами послуг простежується зниження динаміки платного обслуговування. Це, зокрема, стосується медичного обслуговування населення закладами первинної медичної допомоги, хоча, як показує аналіз, платоспроможний попит на первинну медичну допомогу складає 9 686 млн грн або 8,3% зведеного фонду місцевого бюджету охорони здоров'я.

Моніторинг спеціального бюджетного фонду показує, шо зараз позабюджетна діяльність є лише механізмом зменшення ризикованості функціонування соціальної інфраструктури. Преважна частка фінансових ресурсів спеціальних фондів соціальних галузей, за деяким виключенням, спрямовується не на поточні, а на капітальні видатки (додаток 1). Дані, наведені у таблиці, свідчать про в цілому інвестиційний характер спеціального фонду. Показник капітальних вкладень перевищує показник «Поточних видатків» у всіх галузях соціальної інфраструктури. В освіті питома вага капітальних видатків у спеціальному бюджеті складає 66,7%, поточних – 33,3%, в культурі та мистецтві – 88,1 % та 11,9%, в охороні здоров'я – 62,4% та 38,6%. Проте, не всі обсяги капітальних видатків безпосередньо спрямовуються на інвестиційний розвиток: в охороні здоров'я, наприклад, лише 9,1% видатків спрямовано на придбання основного капіталу, що навіть менше, ніж у 2016 р. В окремих випадках ця частка видатків є ще нижчою.

Примітною рисою видатків спеціального фонду на місцевому рівні є висока питома вага капітальних видатків в бюджетах об'єднаних територіальних громад. На підтримку закладів середньої освіти спрямовується 86,1%, дошкільної освіти – 47,7%, амбулаторно-поліклінічного лікування – 97,4%, первинної медичної допомоги – 90,7% капітальних вкладень бюдже-

тів територіальних громад. Це свідчення того, що політика регіональної диференціації бюджетного процесу посилює інституціоналізацію фінансового механізму бюджетів територіальних громад, передусім, за рахунок субсидій та субвенцій. Вкрай недосконалим є механізм фінансування професійно-технічної освіти. Капітальні видатки складають лише 23,3% всіх коштів спеціального фонду місцевих бюджетів, що говорить, перш за все, про значну деіндустріалізацію економіки на регіональному рівні.

РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ СОЦІАЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

2.1. Програмний бюджет як сучасна технологія стратегічного планування соціального інвестування

Однією з передумов бюджетного управління інвестиційними ресурсами є знання про їхній обсяг, структуру та цільове призначення. При цьому мова повинна йти про управління суспільними фінансами. Їх об'єктом є кошти сумісного використання різних за правовим статусом і адміністративно-організаційним підпорядкуванням суб'єктів господарювання в частині формування і розподілу грошових ресурсів з метою досягнення соціальної стабільності.

В термінах теорії соціальної економіки механізм регулювання інвестиційного процесу ще не набув належної конкретизації. В реальній економіці він має декілька джерел забезпечення. На цій основі можуть виникати неузгодження і навіть протиріччя в організації інститутів фінансового інвестування. С метою дослідження бюджетування інвестиційних потреб доцільно звернутись до аналізу дефініцій фінансових відносин і з'ясувати різні наукові позиції, які стосуються питань структурування бюджетного процесу.

Бюджетне інвестування соціальної інфраструктури є важливою функцією держави. У той же час фінансування інвестиційного процесу не може бути віднесено виключно до державних функцій. У зв'язку з цим необхідно вести мову про управління суспільним фінансами. Під суспільним фінансовим сектором треба розуміти сукупність економічних ресурсів, що знаходяться у розпорядженні держави та суспільних (недержавних) орга-

нізацій, в тому числі, органів місцевого самоврядування. Об'єднання під єдиною рубрикою різних за джерелами формування ресурсів дозволяє оцінити обсяг витрат держави та публічно-правових утворень, призначених для задоволення базових потреб населення в охороні здоров'я, освіті, культурі.

Для того, щоб мати уявлення про всю сукупність витрат на розвиток соціальних галузей, в економічний літературі пропонують використовувати поняття соціального бюджету [14, с. 54]. Проте термін «соціальний бюджет» не застосовується в законодавчих актах, і тому не може вважатись юридичною категорією. Така ситуація створює для дослідників складну правову колізію. Всі фінансово-економічні процеси, що охоплюються соціальним бюджетом, регулюються різними законами і нормативно-правовими актами, зокрема такими, що мають відношення до неоднакових за ознакою власності об'єктів соціального призначення. У цьому випадку для досягнення суспільних цілей необхідно застосовувати механізми погодження інтересів, що знижує ефективність процесу бюджетування.

Разом з цим, з інституціональних позицій соціальний бюджет представляє певний інтерес, оскільки розширює коло інститутів і механізмів управління фінансовими ресурсами. У цій якості соціальний бюджет можна трактувати як організаційну форму управління суспільними фінансами, призначеними для інвестування в галузі соціальної інфраструктури. Для того, щоб соціальний бюджет набув характеристик економічної категорії, досить адаптувати його до правового поля, у межах якого відбувається регулювання фінансових процесів. Це можна зробити через інститут програмного бюджету, оскільки останній визначається як один з основних термінів Бюджетного кодексу України. У цьому випадку соціальний бюджет поглинається програмним.

Програмний бюджет – основа цільового планування соціально-економічного розвитку соціальної

інфраструктури. Ефективним методом його розробки є програмно-цільовий метод, який забезпечує менеджерський підхід до державного регулювання міжбюджетних відносин на різних рівнях бюджетної ієрархії: від державного, обласного до міського, районного, сільського, селищного бюджетів та бюджетів територіальних громад.

На початку 2000-х років в Україні, як і у багатьох інших країнах, виник інтерес до підвищення рівня державного регулювання економікою і забезпечення цільової орієнтації бюджетних витрат. Програмний підхід сприймався як методологія стратегічного планування, що протистоїть сукупності неузгоджених і суперечливих заходів, що здійснювались державою на різних рівнях управління економікою і соціальною інфраструктурою з усіма негативними наслідками для інвестиційної діяльності.

Законодавчою підставою формування системи стратегічного планування соціального та економічного розвитку став Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (від 23.03.2000 р.), яким припускались правові рамки для системи стратегічних планових документів, у складі яких провідне місце відведено для програм як одного з інструментів планування. Оскільки в ринковій економіці програма це один з інституційних об'єктів, яким держава може управляти, то такий крок уявляється виправданим.

У ході управління економікою і соціальною інфраструктурою на основі методів прогнозування, які застосовувались у той час, виявилась неефективність такої важливої ланки, як контроль за витрачанням коштів, що мало негативний вплив на реалізацію програм. Для виправлення цього недоліку в 2002 р. було прийнято «Концепцією застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі», яка була направлена на встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів на реалізацію програм та результатами їх використання [15].

Наступним кроком стало визначення в Бюджетному кодексі України 2010 р. програмно-цільового методу як одного з пріоритетних для управління бюджетним процесом [16, п. 42, ст. 2] Проте, незважаючи на прийняття ряду важливих документів, формування бюджету в розрізі бюджетних програм здійснюється лише на державному рівні. Місцеві бюджети поки залишаються на периферії сучасних технологій бюджетування, хоча сьогодні одним із першочергових завдань України є досягнення високої ефективності використання коштів місцевих бюджетів. Через місцеві бюджети фінансуються найважливіші соціальні функції центральних органів влади, що делеговані на виконання власних повноважень місцевого самоврядування та органів виконавчої влади.

Для підвищення ефективності управління коштами місцевих бюджетів здійснювався експеримент із запровадженням програмного бюджету [17]. Для забезпечення його результативності Міністерством фінансів України визначені основні підходи до програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів [18]. До кінця 2014 р. передбачалося перевести місцеві бюджети на програмно-цільовий метод бюджетування. Проте експеримент не був завершений. Перехід від постатейного (кошторисного) методу формування бюджету на програмний виявив ряд питань проблемного характеру. Серед них невідповідність кількості затверджених програм економічним і соціальним потребам регіонів, що нівелює їх державне значення і призводить до демонстрації штучних показників ефективності [19, с. 2]. Труднощі, з якими доводиться стикатися програмно-цільовому методу на практиці стратегічного планування, виникають не тільки на рівні місцевого самоврядування. Вони проявляють себе на рівні планування як державного бюджету, так й на рівні системи місцевих бюджетів (обласних, міських, районних, сільських та селищних). Аналіз досвіду бюджетного планування говорить, що його сучасна практика не позбавлена

серйозних недоліків. Вони торкаються передусім зниження рівня відповідності (кореляції) між нормативними рівнями соціальних прав громадян та фінансовими (бюджетними) ресурсами їх забезпечення. Порушення цільових орієнтирів бюджетування, яке не дозволяє вирішувати соціальні завдання в таких важливих галузях як охорона здоров'я, дошкільне виховання, середня освіта, культура і мистецтво, фізичний розвиток, привертає увагу дослідників і примушує ставити питання про посилення методів ефективного бюджетування. У зв'язку з цим важливо прослідкувати тенденції реалізації соціальних функцій держави, що дозволяє представити масштаб необхідних змін в сфері бюджетних витрат.

2.2. Методологія аналізу бюджетних видатків на соціальну сферу

На попередньому етапі аналізу досліджується наявність взаємозв'язку між статистичними даними щодо соціальних видатків за допомогою побудови паралельних рядів та з використанням графічного аналізу. В результаті визначається ймовірна характеристика напряму та тісноти зв'язку між показниками для кожної сфери окремо.

У сфері загальної середньої освіти оцінюється тіснота зв'язку між витратами на загальну середню освіту та кількістю учнів за регіонами, у сфері дошкільної освіти – між інвестиційними витратами на розвиток дошкільних закладів та кількістю дітей (вихованців) цих закладів, у сфері охорони здоров'я – між витратами охорону здоров'я та кількістю населення. В усіх сферах оцінюється зв'язок обсягів видатків на функціонування даної сфери життєдіяльності населення та обсягів контингентів споживачів або чисельності населення.

За допомогою кореляційного аналізу досліджується тіснота зв'язку та характер встановленого зв'язку. Аналіз проводиться у кілька етапів.

На першому етапі розраховується коефіцієнт парної кореляції (R відношення кореляційного моменту до добутку середніх квадратичних відхилень). R розраховується за формулою (2.1):

$$R=\frac{\sum_{i=1}^{n}(X_i-\bar{X})\cdot(Y_i-\bar{Y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^{n}(X_i-\bar{X})^2\cdot\sum_{i=1}^{n}(Y_i-\bar{Y})^2}} \quad \textbf{(2.1)}$$

де:

R – коефіцієнт кореляції ;

X_i, Y_i – числові значення величин, між якими встановлюється кореляційний зв'язок;

$\bar{X}, \bar{Y}$ – середні арифметичні значення величин.

Залежними змінними моделі виступають обсяги витрат на функціонування конкретної сфери (Y) та чисельність контингенту користувачів даної сфери (X). Взаємозв'язок проявляється у систематичній зміні результативної ознаки у зв'язку зі зміною факторної ознаки. Факторною ознакою виступає чисельність отримувачів послуг, а результативною ознакою – обсяги інвестиційних витрат досліджуваної сфери. В результаті можна спостерігати, як зі зростанням або зменшенням кількості отримувачів відбуваються зміни в обсягах бюджетних інвестицій.

Показник коефіцієнта кореляції завжди набуває значення в числовому інтервалі від (–)1 до (+)1, для незалежних величин R=0, для функціональних залежностей R=±1. Знак коефіцієнта показує «напрямок» зв'язку. Додатний коефіцієнт кореляції (R > 0) свідчить про «прямий» зв'язок між ознаками (тобто такий, коли збільшення значення однієї ознаки збільшує значення іншої ознаки), а від'ємний (R < 0) – про «зворотний» зв'язок (такий, коли зростання однієї ознаки веде до зменшення іншої ознаки).

Зв'язок оцінюється за абсолютним значенням коефіцієнта кореляції. Нуль (R=0) свідчить про відсутність лінійного зв'язку між ознаками. Екстремальні значення коефіцієнта (R= +1 та R= –1) говорять про повний (або функціональний) лінійний зв'язок між ознаками (відповідно, функціональний прямий зв'язок та функціональ-

ний зворотний зв'язок). Проміжні значення інтерпретуються так: чим більшим є абсолютне значення показника, тим тісніший кореляційний зв'язок. Як правило, якщо абсолютне значення коефіцієнта перевищує 0,3, то можна вести мову про помірний лінійний зв'язок між ознаками, а якщо перевищує 0,8 – про дуже тісний зв'язок між ознаками. Для аналізу показників у сфері загальної середньої освіти було використано показник тісноти зв'язку між кількістю учнів та витратами на загальну середню освіту у період 2000–2018 рр.

На другому етапі аналізу розраховуються теоретичні значення результативної ознаки Y_x та показники рівня апроксимації (наближення) – V , які показують розбіжність між фактичними і теоретичними значеннями Y.

Коефіцієнт апроксимації показує, яка частка варіації залежної змінної обумовлена варіацією фактору і приймає значення на відрізку від 0 до 1: чим ближче до одиниці, тим краще регресія апроксимує емпіричні дані. Якщо коефіцієнт дорівнює 1, між змінними існує лінійна функціональна залежність, якщо має нульове значення, то варіація залежної змінної повністю обумовлена впливом випадкових та неврахованих у моделі змінних. Для оцінки ступеню апроксимації за допомогою рівняння регресії вихідних даних використовують наступні емпіричні правила: коефіцієнт вищий 0,95 говорить про високу точність апроксимації; значення коефіцієнту від 0,8 до 0,95 свідчить про задовільний рівень апроксимації; коефіцієнт від 0,6 до 0,8 вказує на низький рівень апроксимації; коефіцієнт нижчий 0,6 означає незадовільний рівень апроксимації, що свідчить про помилки в моделі або невраховані фактори впливу. Коефіцієнт апроксимації вказує, наскільки отримані спостереження підтверджують модель.

Розрахунок коефіцієнту апроксимації проводиться за формулою (2.2):

$$V = \frac{S}{\bar{Y}} \cdot 100 \qquad \textbf{(2.2)}$$

де:

V – коефіцієнт апроксимації;

S – середня квадратична (стандартна) помилка.

Середня квадратична помилка розраховується за формулою (2.3):

$$S = \sqrt{\frac{\sum(Y - Y_x)^2}{n}} \quad \textbf{(2.3)}$$

Чим меншими є значення S та V, тим краще рівняння регресії описує (апроксимує) взаємозв'язок між X та Y, параметри лінійного рівняння регресії визначаються за формулою (2.4):

$$Y_x = a_0 + a_1 X \quad \textbf{(2.4)}$$

де:

a_0, a_1 – параметри функції (рівняння регресії).

Значення параметра a_0 розраховується за формулою (2.5):

$$a_0 = \frac{\sum Y \sum X^2 - \sum XY \sum X}{n \sum X^2 - \sum X \sum X} \quad \textbf{(2.5)}$$

Значення параметра a_1 розраховується за формулою (2.6):

$$a_1 = \frac{n \sum XY - \sum X \sum Y}{n \sum X^2 - \sum X \sum X} \quad \textbf{(2.6)}$$

Значення параметрів a_0 і a_1 мають певний економічний зміст, зокрема, коефіцієнт регресії a_1 показує, на скільки одиниць змінюється обсяг бюджетних інвестицій у сферу послуг (Y) при збільшенні кількості отримувачів послуг даної сфери (X) на одну одиницю.

Для подальшого аналізу використовуються статистичні показники динаміки і структури, а саме: значення розмаху варіації, середня величина значень тісноти взаємозв'язку, медіана та мода. Середнє значення ($\bar{x}$) тісноти взаємозв'язку за регіонами (значення коефіцієнтів апроксимації (V) регіонів), співвідношення їх моди, медіани – це все характеристики центральних тенденцій, що дають змогу виявити стійкість характеру розподілу витрат на соціальну сферу та можливість побачити однорідність чи неоднорідність ряду показників витрат.

Варіаційний розмах ($_{var}$R) значень коефіцієнта кореляції (R) характери-

зує амплітуду коливань, або широту розсіювання, між екстремальними значеннями варіаційного ряду. Чим більша його величина, тим більша диференціація залежності між показниками варіаційного ряду. Оцінка даного показника відбувається за регіонами і показує регіональну диференціацію між найменшим та найбільшим значеннями коефіцієнта кореляції.

Мода вибірки (M_o)– те її значення, яке зустрічається найчастіше, тобто, це найпоширеніше значення випадкової величини. Для розрахунків використовуються значення коефіцієнтів апроксимації регіонів (V).

Медіана вибірки (M_e)– це число, яке поділяє навпіл упорядковану сукупність усіх значень, тобто середня величина змінюваної ознаки, яка міститься в середині ряду, розміщеного в порядку зростання або спадання ознаки. Іншими словами, медіана ділить ряд значень ознаки на дві рівні частини з однаковою кількістю одиниць сукупності. Для розрахунків використовуються значення коефіцієнтів апроксимації регіонів (V).

Аналіз та порівняння даних показників проводиться у розрізі трьох періодів: 2000–2013 рр., 2000–2017 рр. та 2000–2018 рр., показники динаміки і структури мають наступний табличний вигляд:

Статистичні показники динаміки і структури

Роки	$_{var}R$	$\bar{x}$	M_e	M_o
2000 – 2013				
2000 – 2017				
2000 – 2018				

2.3. Стан соціального бюджетування

Загальна середня освіта. Для оцінки рівня фінансового забезпечення потреб населення можна використати дві групи показників: пока-

зники ступеня тісноти кореляційного зв'язку у разі парної залежності та показники статистичного розподілу витрат (середньої арифметичної, медіани, моди, дисперсії, стандартного відхилення, варіації) (табл. 2.1).

Таблиця 2.1. Показник тісноти зв'язку між витратами на загальну середню освіту та кількістю учнів (R), 2000–2018 рр.

Області	К-т кореляції	Області	К-т кореляції
Київська	-0,42	Кіровоградська	-0,73
Одеська	-0,52	Полтавська	-0,73
Волинська	-0,57	Херсонська	-0,74
Рівненська	-0,59	Вінницька	-0,74
Дніпропетровська	-0,60	Сумська	-0,74
Харківська	-0,62	Івано-Франківська	-0,75
Закарпатська	-0,64	Черкаська	-0,76
Львівська	-0,67	Житомирська	-0,76
Запорізька	-0,68	Чернігівська	-0,76
Миколаївська	-0,71	Хмельницька	-0,77
Чернівецька	-0,73	Тернопільська	-0,80

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

Для забезпечення єдиної методології аналізу попередньо вивчався взаємозв'язок між статистичними даними за допомогою паралельних рядів та графічного аналізу. В результаті дана ймовірна характеристика напряму та тісноти зв'язку.

З таблиці 2.1 видно, що впродовж 2000–2018 рр. в семи областях тіснота зв'язку помірна: від (–) 0,42 до (–) 0,64. В решті областей вона є тісною: від (–) 0,67 до (–) 0,8. В цілому зв'язок між бюджетними витратами та контингентом споживачів послуг є тісним. Середній показник тісноти зв'язку дорівнює (–) 68. Коефіцієнт кореляції приймає від'ємний знак, оскільки чисельність учнів в наслідок причин соціально-демографічного характеру постійно зменшується, між тим обсяги фінансування навчання збільшуються.

Для вивчення напряму даної парної кореляційної залежності можна скористуватись графічним методом аналізу (рис. 2.1). Статистично правильним буде застосування лінійного коефіцієнту кореляції за умови лінійної залежності. Якщо між ознаками є криволінійна залежність, у якості показника ступеню тісноти зв'язку використовується емпіричне кореляційне відношення.

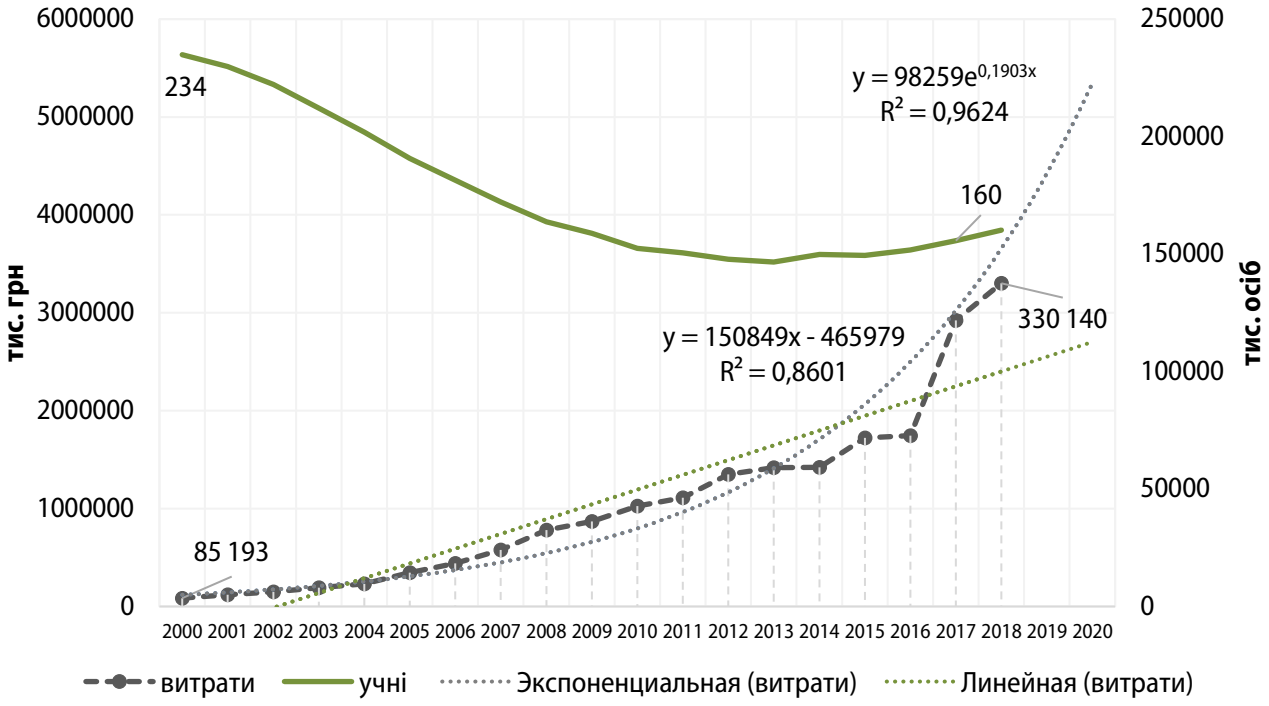

Рис. 2.1. Залежність витрат на загальну середню освіту від кількості учнів

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

З наведеного графіку видно, що коефіцієнт апроксимації (R^2) при лінійному зв'язку становить (–) 0,86, при експоненціальному (–) 0,96. У зв'язку з цим буде логічним при дослідженні застосовувати експонентний напрям зв'язку. Проте такий формальний підхід навряд чи може бути доцільним. Певними чинниками такого висновку є те, що у 2018 р. спостерігалась зміна напряму тренду з експоненціального на лінійний. До того ж, враховуючи складний стан з фінансуванням бюджету протягом 2019 р. і, особливо, у

2020 р., буде помилково надавати пізнішим спостереженням при аналізі статистичного взаємозв'язку більшої ваги. З огляду на ситуативний стан та на сильний лінійній зв'язок, який є результатом попередніх років, можна вважати, що у короткостроковому періоді зв'язок між двома ознаками в галузі освіти (обсягом витрат та кількістю учнів) правомірно аналізувати за допомогою лінійного коефіцієнту кореляції (R).

Використовуючи дані парної кореляційної залежності можна дослідити основні структурні зрушення у фінансуванні загальної середньої освіти на протязі 2000–2018 рр. Для цього можливо скористатися даними таблиці 2.2.

Таблиця 2.2. Статистичні показники динаміки і структури загальної середньої освіти

Роки	R	$\bar{x}$	M_e	M_o
2000–2013	0,04	0,939	0,942	0,941
2000–2017	0,267	0,776	0,802	0,841
2000–2018	0,380	0,688	0,731	0,741

Джерело : розраховано за даними Міністерства фінансів України

Всі показники, наведені в таблиці 2.2 – розмах варіації (R), середня величина тісноти взаємозв'язку (X), медіана (M_e), мода (M_o), – однозначно вказують на послаблення залежності обсягів фінансування середньої освіти від динаміки контингенту учнів. Варіаційний розмах характеризує амплітуду коливань, або широту розсіювання, між екстремальними значеннями варіаційного ряду. Чим більша його величина, тим більша диференціація залежності між показниками варіаційного ряду. Показники середнього рівня тісноти зв'язку (X) та структурних середніх величин – моди та медіани – зменшились.

У даному випадку медіана і мода використовувались внаслідок певного впливу на результати аналізу максимальних і мінімальних значень статистичних спостережень, особливо

розмаху варіації. Якщо мода відображає зменшення найбільш розповсюдженого варіанту значення витрат, то медіана –зменшення показника витрат (варіюючої ознаки), що припадає не середину рангового ряду. В асиметричних розподілах значення цих параметрів різне, однак показник медіани завжди знаходиться між показниками моди і середньої арифметичної. Проте, чим більше розходження між модою та середньою арифметичною, тим більша асиметрія ряду. Дані таблиці 2.2 показують, що за останні п'ять років асиметрія розподілу витрат відносно показника середньої арифметичної посилилась. Значення моди відрізняється від значення середньої арифметичної на 7–8% від періоду 2000–2013 рр. до періодів 2000–2017 рр. та 2000–2018 рр.

Аналіз співвідношення моди, медіани та середньої арифметичної дозволяє не тільки виявити стійкість характеру розподілу витрат на загальну середню освіту, але й оцінити його асиметрію протягом 2000–2018 рр. Для вирішення цього практичного завдання необхідно перевірити співвідношення (1):

$$M_o \approx x - 3(x - M_o) \qquad \textbf{(1)}$$

Використовуючи дані таблиці 2.2, можна оцінити однорідність чи неоднорідність ряду показників витрат на загальну середню освіту по трьох періодах:

2000 – 2013 рр.: 0,941 ≈ 0,939 ;

2000 – 2017 рр.: 0,841≠ 0,698;

2000 – 2018 рр.: 0,741≠ 0,602.

Результати аналізу показали, що за останні два роки виявилась схильність значення витрат на загальну середню освіту до асиметричного розподілу. Симетрія ряду витрат зменшилась на 17–18%. В цілому, при симетричному розподілі витрат на загальну середню освіту тіснота зв'язку між інвестиціями та чисельністю учнів послаблюється в середньому на 5,8% на рік (рис. 2.2).

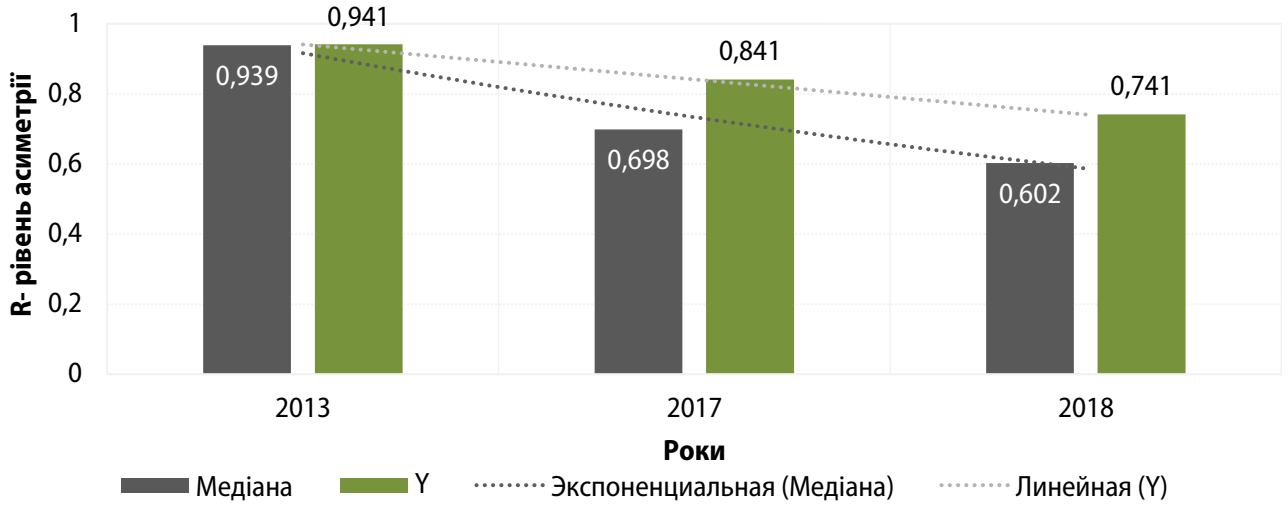

$$Y = x - 3(x - M_o)$$

Рис. 2.2. Асиметрія варіаційного ряду показників витрат на загальну середню освіту

Середні показники з точки зору економічної теорії відображають основну лінію розвитку, головну тенденцію, закономірність. Вони відображають те загальне, що притаманне всій сукупності (ряду) в цілому, і у цій своїй якості являють наукову абстракцію. З функціональної точки зору корисні структурні середні величини, за допомогою яких характеризується структура рядів розподілу. Однак середні величини не показують індивідуальних значень ознак ряду та не враховують характер їх варіації та ступінь коливань. В наукових практиках часто виникають моменти, коли необхідно дослідити сам характер розподілу навколо середньої. Таке завдання, зокрема, постає при аналізі коливань показників витрат на загальну освіту у розрізі областей України. Досліджуючи інтенсивність та характер варіації цих витрат, можна оцінити однорідність розподілу витрат на освіту між областями країни у кількісному відношенні і отримати підстави для розуміння якісного змісту варіації у часі і просторі. Під варіацією у часі розуміється зміна показників витрат на певний момент часу або період часу. Під варіацією у просторі розумі-

ється різниця динаміки витрат між регіонами країни.

Для аналізу обрана напрацьована панель статистичних показників витрат на загальну середню освіту у розрахунку на особу в розрізі областей України протягом 2000–2018 рр., що дозволяє поєднувати результати дослідження у часі і просторі. У якості аналітичних показників використовувались арифметична середня витрат на загальну середню освіту в розрахунку на одного учня в цілому по двадцяти двох областях України (X)[1], розмах варіації (R_v) коефіцієнти варіації (V), осциляції (K_r), стандартного відхилення (σ) та середнього лінійного відхилення (d)

На рис. 2.3 представлена динаміка бюджетного інвестування загальної середньої освіти.

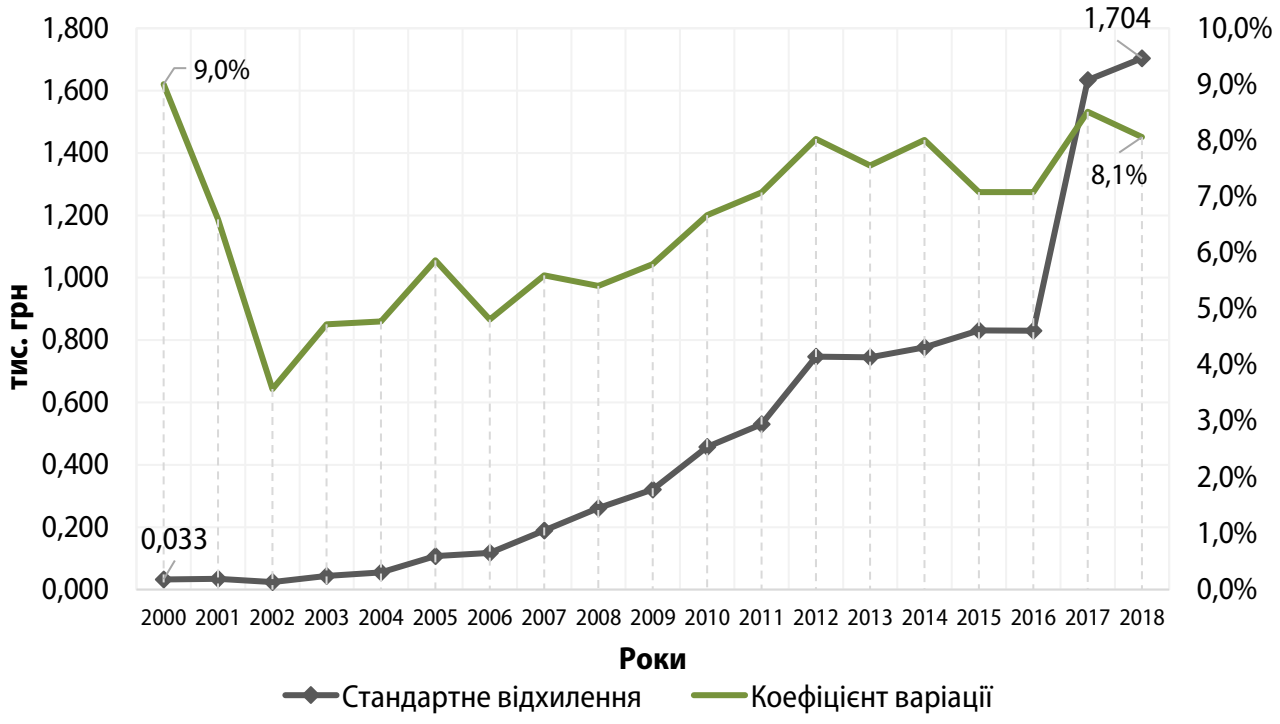

Рис. 2.3. Показники динаміки і варіації бюджетних витрат (V, σ) на загальну середню освіту між областями у розрахунку на одного учня

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

[1] – **Для забезпечення однорідності масиву матеріалів з аналізу виключенні міста Київ, Севастопіль та Донецька та Луганська області.**

Коефіцієнт варіації, який характеризує рівень коливань бюджетних витрат між областями України протягом 2000–2018 рр., показує, що сукупність регіонів країни за обсягом фінансуванням шкільної освіти у розрахунку на одного учня, стає більш однорідною.

Коефіцієнт варіації впродовж 2000–2018 рр. не перевищував 9% і мав тенденцію до зниження – 2018 р. він становив 8,1%. Згідно статистичної теорії, розподіл ресурсів наближається до нормального, а середня величина є типовою узагальненою характеристикою сукупності, коли коефіцієнт варіації не перевищує 33%. Проте для даної сукупності це правило не виправдовує себе. Структура фінансування витрат не поділена на умовно-постійні та умовно-змінні. Умовно-постійні витрати направлені на амортизацію будівель, обладнання та розвиток матеріально-технічної бази закладів освіти і їх обсяг не залежить від кількості учнів на будь-який момент часу. Умовно-зміні витрати, навпаки, пропорційні чисельності учнівського контингенту. Тому вихідним принципом бюджетного інвестування освіти має бути поєднання обсягів фінансових витрат з кількістю школярів. Стандартне та середнє лінійне відхилення показують, на скільки в середньому коливається величина фінансових витрат, тому їх доцільно використовувати для оцінки параметрів розподілу. За властивістю мажоритарності середніх величин стандарте відхилення завжди більше середнього лінійного відхилення. Якщо розподіл фінансових витрат на освіту наближений до нормального або симетричного розподілу, то між σ та d існує взаємозв'язок (2):

$$\sigma = 1{,}25d \text{ або } d = 0{,}8\sigma \quad [20, \text{с. } 126].$$

Відповідно до розрахунків, σ = 1,704 тис. грн; d = 1,388 тис. грн.

Використовуючи ці дані, можна отримати наступні результати: у першому випадку – 1,704 ≈ 1,735; у другому – 1,388 ≈ 1,362. Різниця між цими частинами складає 1,8% та 1,9%. Такими чином, розподіл фінансових витрат на загальну середню освіту у ро-

зрахунку на одного учня як у просторі, так і в часі за своєю формою наближений до нормального.

Відповідно, 75% фінансових витрат потрапляють в інтервал x ± 2σ, що з огляду на аналітичні дані, які використовуються в досліджені, становить від 17 727 грн до 24 543 грн. Фактично результати аналізу показують, що різниця між регіонами за показником фінансування витрат у розрахунку на одного отримувача загальної середньої освіти коливаються у межах до 40%, що протирічить сутності та призначенню державного бюджету, а також функції бюджетного планування щодо забезпечення рівних умов доступу підростаючого покоління до якісної освіти. У Бюджетному кодексі України зазначається, що одним з принципів бюджетної системи є справедливість та неупередженість розподілу бюджетних коштів «між громадянами та територіальними громадами» [16, п. 9, ст. 7].

Незадовільна якість бюджетного інвестування загальної середньої освіти підтверджується й динамікою розмаху варіації (r) та середнім лінійним відхиленням (d), які разом із стандартним відхиленням є величинами іменованими (рис. 2.4).

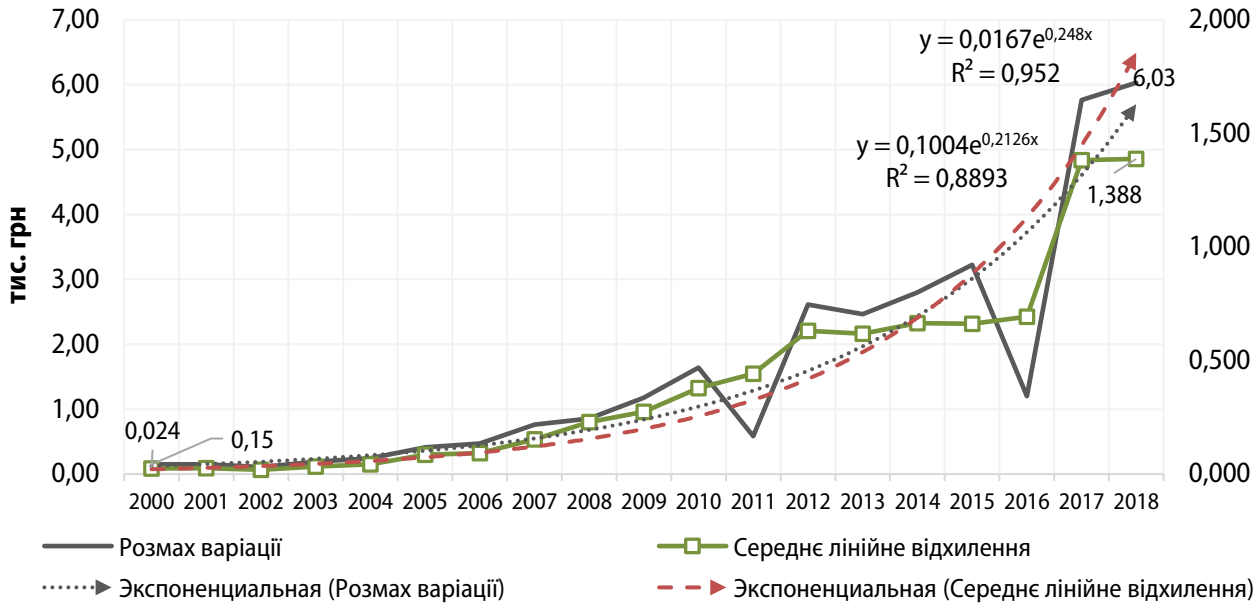

Рис. 2.4. Показники динаміки і варіації бюджетних витрат (R_v, d) на загальну середню освіту між областями у розрахунку на одного учня

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

З наведених даних видно, що різниця між максимальними та мінімальними значеннями бюджетних витрат на освіту у розрахунку на одного учня збільшилась у 40 разів, середнє лінійне відхилення – майже у 58 разів. Ці показники надають узагальнюючу кількісну характеристику коливання фінансових витрат на освіту. Небезпечною тенденцією є більш високий темп зростання середнього лінійного відхилення порівняно з показниками варіації. Неоднорідність варіаційного ряду відображає недосконалість інституціональних інструментів бюджетного планування, наслідком чого є порушення тісноти зв'язку між обсягом витрат на загальну середню освіту та чисельністю учнівського контингенту.

З рисунку 2.5 видно, що у багатьох областях динаміка фінансування освіти на співпадає з динамікою контингенту учнів. Як правило, темпи бюджетних витрати були нижчими за темпи збільшення контингенту учнів.

Рис. 2.5. Розподіл витрат на загальну середню освіту між областями України потягом 2000–2018 рр.

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

У 2017–2018 рр., навпаки, динаміка витрат перевищувала темпи збільшення кількості учнів (рис. 2.6). Це пояснюється випереджаючими темпами зростання оплати праці в освіті, обсяги яких збільшились впродовж року в 1,21 раз.

Рис. 2.6. Розподіл витрат на загальну середню освіту між областями України потягом 2017–2018 рр.

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

Наслідком послаблення зв'язку між обсягом витрат та чисельністю учнів через незадовільний механізм розподілу бюджетних ресурсів є те, що збільшення державного інвестування освіти не призводить до підвищення якості навчання. Матеріали «Національного звіту за результатами міжнародного дослідження якості освіти. PISA – 2018» показують, що серед 80 країн українські учні перебувають на 37–42 позиції з читання, на 41–46 – з математики і на 35–42 позиції – з природничих дисциплін. Ре-

зультати українських школярів є нижчими, ніж у школярів референтних країн – Польщі, Угорщини, Естонії та країн ОЕСР. Якість навчання в українських школах зараз нижче мінімально допустимого рівня володіння учнями базовими знаннями, 15%-й поріг якого до 2020 р. був визначений ще в 2016 р. в якості важливого показника, що характеризує розвиток української системи освіти. За даними PISA, зараз питома вага учнів, які не освоїли базовий рівень знань, становить 29,4%. Це майже в 2 рази нижче того мінімального рівня базових знань, про який йшлося вище. У розрізі окремих областей знань ситуація з функціональною грамотністю в Україні виглядає наступним чином: базового рівня з читання не досягають 25,9% учнів, з математики – 36%, з природничо-наукової грамотності – 26,4%. Відмінності у якості освіти відображає 30%-й розрив між закладами освіти за умовами функціонування в різних типах місцевості – у міській (дуже великі, великі й малі міста) та сільській, – а також між закладами освіти різних типів.

Освітнє середовище й ресурси закладів освіти різняться в міській і сільській місцевостях, та в закладах освіти різного типу, які мають відмінні програми навчання. Такий висновок, що випливає з PISA–2018, говорить про недотримання у ході бюджетного інвестування принципу забезпечення доступності і рівності в системі загальної середньої освіти.

Дошкільна освіта. Аналогічні тенденції простежуються й у сфері дошкільної освіти. Тіснота зв'язку між інвестиційними витратами на розвиток дошкільних закладів та кількістю дітей (вихованців) сильніша, ніж між витратами на фінансування загальної середньої освіти та кількістю учнів. В одній половині областей країни лінійний коефіцієнт кореляції складає 0,82–0,89, в іншій – 0,90–0,95 (табл. 2.3).

Таблиця 2.3. Показник тісноти зв'язку між витратами на дошкільну освіту та кількістю дітей (R), 2000–2018 рр.

Області	К-т кореляції	Області	К-т кореляції
Черкаська	0,82	Тернопільська	0,90
Запорізька	0,85	Чернівецька	0,90
Полтавська	0,85	Хмельницька	0,91
Сумська	0,85	Чернігівська	0,91
Житомирська	0,86	Кіровоградська	0,91
Херсонська	0,87	Рівненська	0,91
Миколаївська	0,87	Львівська	0,92
Волинська	0,87	Харківська	0,93
Дніпропетровська	0,88	Вінницька	0,93
Одеська	0,88	Івано-Франківська	0,94
Закарпатська	0,89	Київська	0,95

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

В середньому лінійний коефіцієнт кореляції дорівнює 0,89. Зв'язок між факторною та результативною ознаками в дошкільної освіти прямий: зі зростанням кількості дітей відбувається зростання обсягу бюджетних інвестицій. Коефіцієнт кореляції визначається зі знаком (+). За аналітичним виразом зв'язок можна вважати лінійним, враховуючи зниження динаміки витрат протягом 2017–2018 рр. порівняно з попередніми роками, а також негативну ситуацію із виконанням державного бюджету у 2019 та 2020 роках. Коефіцієнт апроксимації лінії тренду (R^2) при цьому становить 0,896, що є дуже високим показником (рис. 2.7).

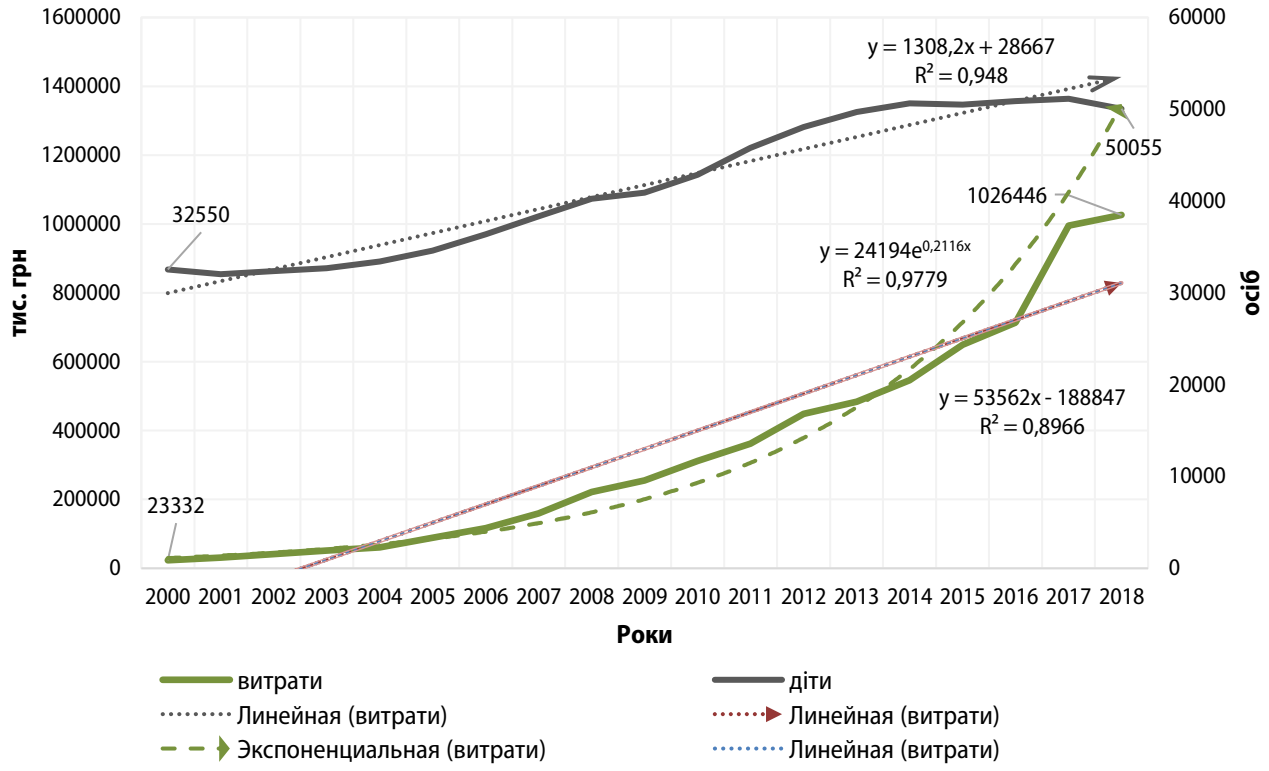

Рис. 2.7. Залежність витрат на дошкільну освіту від кількості дітей.

Дослідити основні структурні зрушення у фінансуванні дошкільної освіти на протязі 2000–2018 рр. можна на основі даних табл. 2.4.

Таблиця 2.4. Статистичні показники динаміки і структури дошкільної освіти

Роки	R	$\bar{x}$	M_e	M_o
2000 – 2013	0,04	0,984	0,988	0,995
2000 – 2017	0,07	0,920	0,920	0,921
2000 – 2018	0,13	0,890	0,895	0,871

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

Дані таблиці 2.4 показують зниження всіх показників: розмаху варіації (R), середньої (X) медіани (M_e), моди (M_o). Найбільше знизився показник моди (на 12,5%), що доволі показово характеризує послаблення зв'язку між витратами на дошкільну освіту та чисельністю дітей. Значення

медіани знаходиться між значеннями моди і середньої арифметичної або близьке до цього тільки у період часу, який охоплює останні роки.

Користуючись співвідношенням (1):

$$M_o \approx x - 3(x - M_o) \quad \textbf{(1)}$$

можна отримати наступні результати асиметрії розподілу:

2000 – 2013 рр.: 0,995 ≈ 0,951 ;

2000 – 2017 рр.: 0,921 ≈ 0,919;

2000 – 2018 рр.: 0,870 ≈ 0,833.

Аналіз наведених даних показує, що в цілому при асиметричному розподілі витрат на дошкільну освіту, тіснота зв'язку між інвестиціями та чисельністю дітей послаблюється в середньому на 3,3% за рік, що значно (в 1,7 раз) менше, ніж в галузі загальної середньої освіти (рис. 2.8).

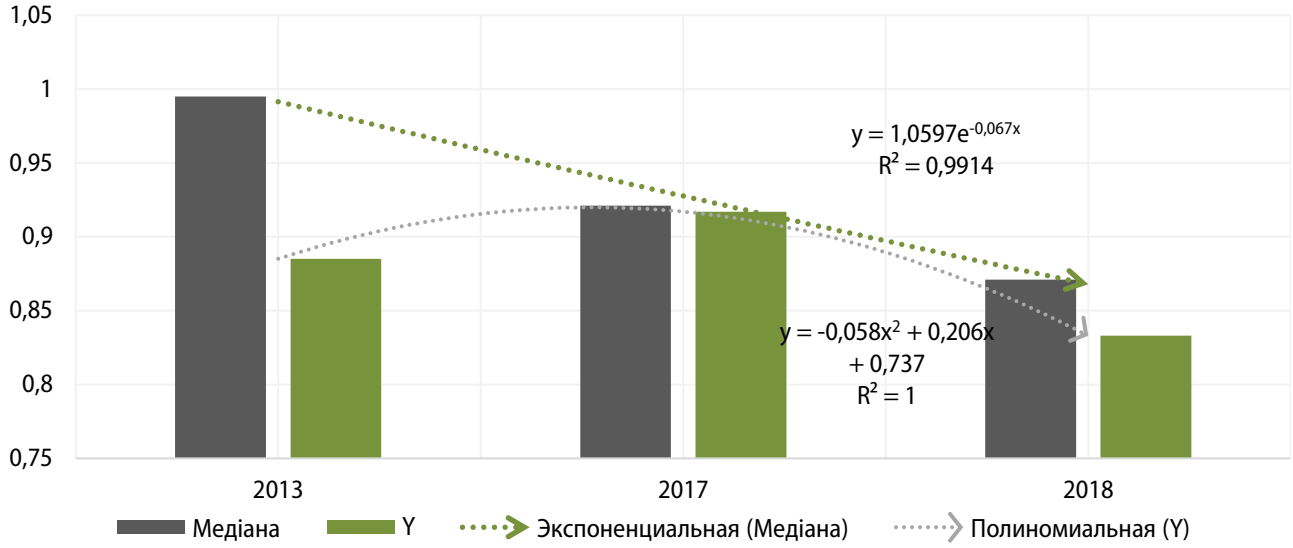

$$Y = x - 3(x - M_o).$$

Рис. 2.8. Асиметрія варіаційного ряду показників витрат на дошкільну освіту

Для вивчення коливань інвестицій в дошкільну освіту у розрізі областей України і оцінювання однорідності розподілу витрат не тільки у часі, але й у просторі, необхідно проаналізувати динаміку показників варіації, зокрема, стандартного відхилення (σ) та коефіцієнту варіації (V) (рис. 2.9).

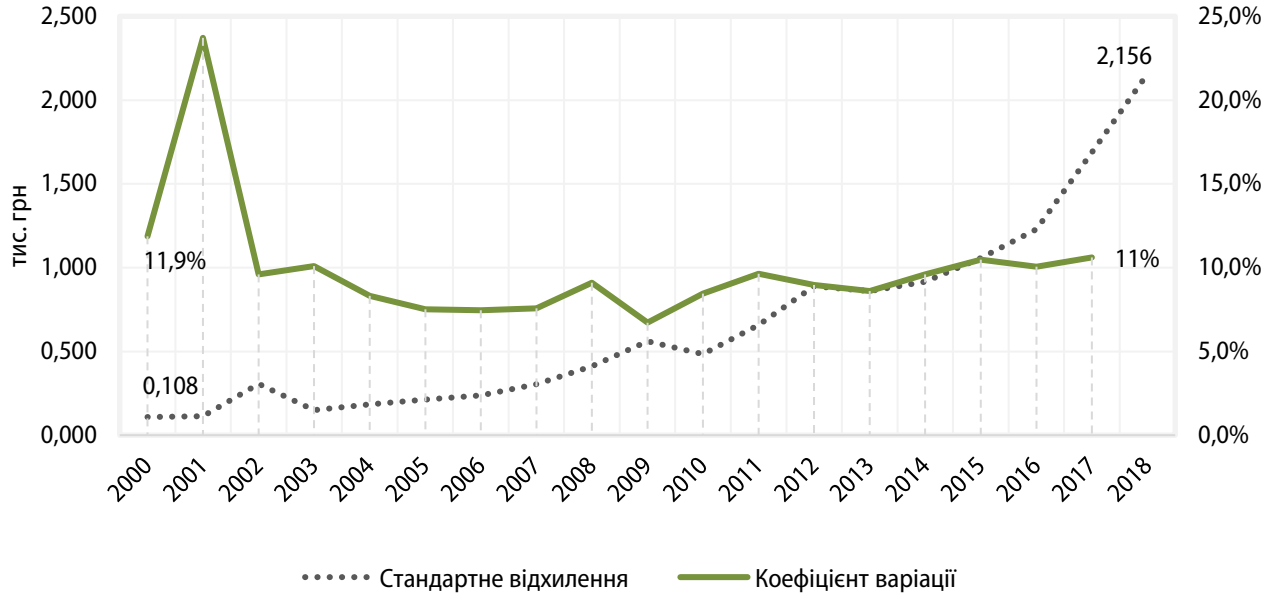

Рис. 2.9. Показники динаміки і варіації бюджетних витрат (V, σ) на дошкільну освіту між областями у розрахунку на одну дитину (2000–2018 рр.)

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

Динаміка коефіцієнту варіації витрат на дошкільну освіту протягом 2000–2018 рр. мала тенденцію до зниження. В 2018 р. він становив 11,0% проти 11,9% у 2000 р. Це дещо більше, ніж в галузі загальної середньої освіти, проте динаміка варіації витрат в дошкільній освіті виглядає більш стабільнішою у 2000–2018 рр. Показник стандартного відхилення в дошкільний освіті збільшився майже в 20 разів. В галузі загальної середньої освіти він за цей час (2000–2018 рр.) зріс у 51,6 раз. Така різниця у показниках варіації пояснюється більш розвиненими типами закладів загальної середньої освіти, структура яких неоднакова по областях країни, що говорить про неоднорідність забезпечення доступу населення до послуг загальної і дошкільної освіти: за кількісними та якісними показниками у школах доступність у 2,6 рази нижче порівняно з дошкільними закладами.

За мажоритарністю середніх величин, яка визначається співвідношенням (2):

$$\sigma = 1{,}25d \text{ або } d = 0{,}8\sigma,$$

можна отримати результати, що характеризують симетричність або несиметричність розподілу інвестицій в дошкільну освіту. За розрахунками, σ = 2,156 тис. грн; d = 1,828 тис. грн (рис. 2.9–2.10). Відповідно до цього отримаємо співвідношення між:

а) σ та d – 2,156≠2,228

б) d та σ – 1,828≠1,724.

Різниця між цими частинами складає приблизно 3–6% .

Якісний стан бюджетного інвестування дошкільної освіти простежується й у динаміці показників розмаху варіації (R) та середнього лінійного відхилення (d). Протягом 2000–2018 рр. розмах варіації збільшився у 41,1раз, в той час як середнє лінійне відхилення – у 87,2 разів (рис. 2.10).

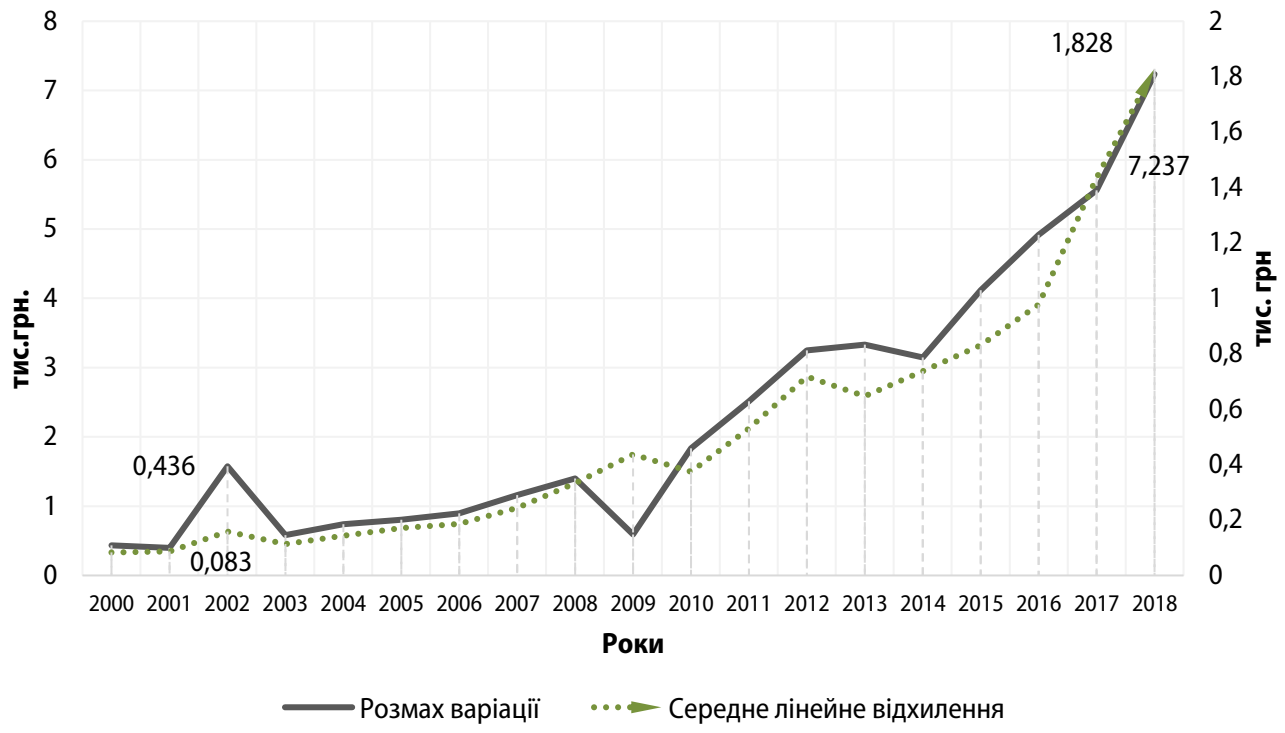

Рис. 2.10. Показники динаміки і варіації бюджетних витрат (R_v, d) на дошкільну освіту між областями у розрахунку на одну дитину

З огляду на отримані результати можна стверджувати, що дискретний ряд інвестицій на дошкільну освіту за своїм характером є однорідним, хоча розподіл витрат менш симетричний, ніж у галузі загальної середньої освіти. За статистичними положеннями, 75% інвестицій потрапляють в інтервал **x** ± 2σ, що відповідно до фактичних даних, які застосовуються в дослідженні, становить від 15 722 грн до 24 348 грн. Це є свідченням того, що різниця в інвестиціях в дошкільну освіту у розрахунку на одного учня між областями складає до 50% – це більше, ніж в загальній освіти. Наведені дані відображають ситуацію, коли витрати на дошкільну освіту не відповідають кількості дітей (рис. 2.11–2.12). Найбільш небезпечна ситуація склалася в Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській областях. Перевищення темпів інвестицій в дошкільну освіту понад темпами приросту дітей спостерігалось в Херсонський та Хмельницький областях. В останньому звітному 2018 р. динаміка фінансування дошкільної освіти перевищувала темпи збільшення кількісті дітей.

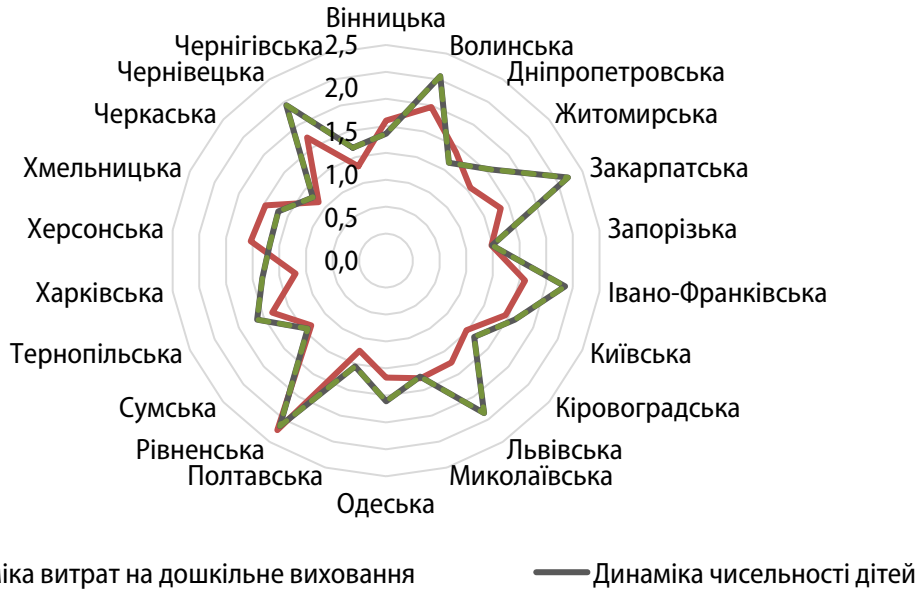

Рис. 2.11. Розподіл витрат на дошкільну освіту між областями України потягом 2000–2018 рр.

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

Рис. 2.12. Розподіл витрат на дошкільну освіту між областями України у 2018 р.

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

Охорона здоров'я. В медичній сфері виявляється така ж тенденція співвідношення динаміки показників витрат та споживачів послуг, що характерна для галузей освіти. Проте, залежність між ними менш однорідна порівняно з освітніми закладами: загальноосвітніми школами та дитячими садками. В трьох областях тіснота зв'язку, що вимірюється коефіцієнтом кореляції між видатками на лікування та чисельністю населення, слабка (від 0,1 до 0,3), в п'яти областях вона помірна (від 0,3 до 0,65), в решті областей – тісна (табл. 2.5). Коефіцієнт кореляції приймає від'ємне значення, оскільки в Україні постійно зменшується кількість населення, на яке й розраховується бюджет охорони здоров'я. Складність аналітичного вираження кореляційних зв'язків в охороні здоров'я примушує визначитися з напрямком залежності двох дискретних рядів: обсягу витрат та чисельністю населення.

Таблиця 2.5. Показник тісноти зв'язку між витратами на охорону здоров'я та чисельністю населення (R), 2000–2018 рр.

Області	К-т кореляції	Області	К-т кореляції
Закарпатська	0,136	Кіровоградська	-0,870
Львівська	-0,180	Полтавська	-0,872
Рівненська	-0,254	Вінницька	-0,876
Чернівецька	-0,489	Житомирська	-0,880
Волинська	-0,495	Харківська	-0,881
Київська	-0,566	Черкаська	-0,887
Івано-Франківська	-0,586	Хмельницька	-0,888
Одеська	-0,636	Сумська	-0,890
Запорізька	-0,863	Миколаївська	-0,894
Херсонська	-0,865	Чернігівська	-0,901
Дніпропетровська	-0,870	Тернопільська	-0,919

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

Вивчення даної парної кореляційної залежності можна здійснити графічним методом (рис. 2.13). Лінії тренду показують, що аналітичні параметри кореляцій між двома обраними ознаками (витратами та чисельністю населення) мають криволінійну залежність. Формат лінії тренду визначається експонентною ($y = 12554_{e^{0.18221x}}$), де рівень апроксимації R^2=0,979. Теоретична експонентна крива показників витрат на охорону здоров'я більшою мірою співпадає фактичною, ніж лінійна, яка має нижчий рівень апроксимації (R^2=0,896). В перспективі, як це видно на рисунку 2.13, інвестиції у галузь охорони здоров'я зростатимуть по лінії експоненти.

Ступінь тісноти кореляційного зв'язку визначається показником емпіричного кореляційного відношення, за наступною формулою (2.7):

$$\eta = \sqrt{\frac{\delta^2}{\sigma^2}} \qquad \textbf{(2.7)}$$

де σ_0^2 – загальна дисперсія результативної ознаки (витрати);

δ^2– міжгрупова дисперсія, яка характеризує частину коливання результативної ознаки під впливом зміни фактору, що покладається в основу угруповання;

σ^2 – середня з внутрішньогрупових дисперсій, яка оцінює частину варіації результативної ознаки, що обумовлена дією інших, «випадкових» чинників.

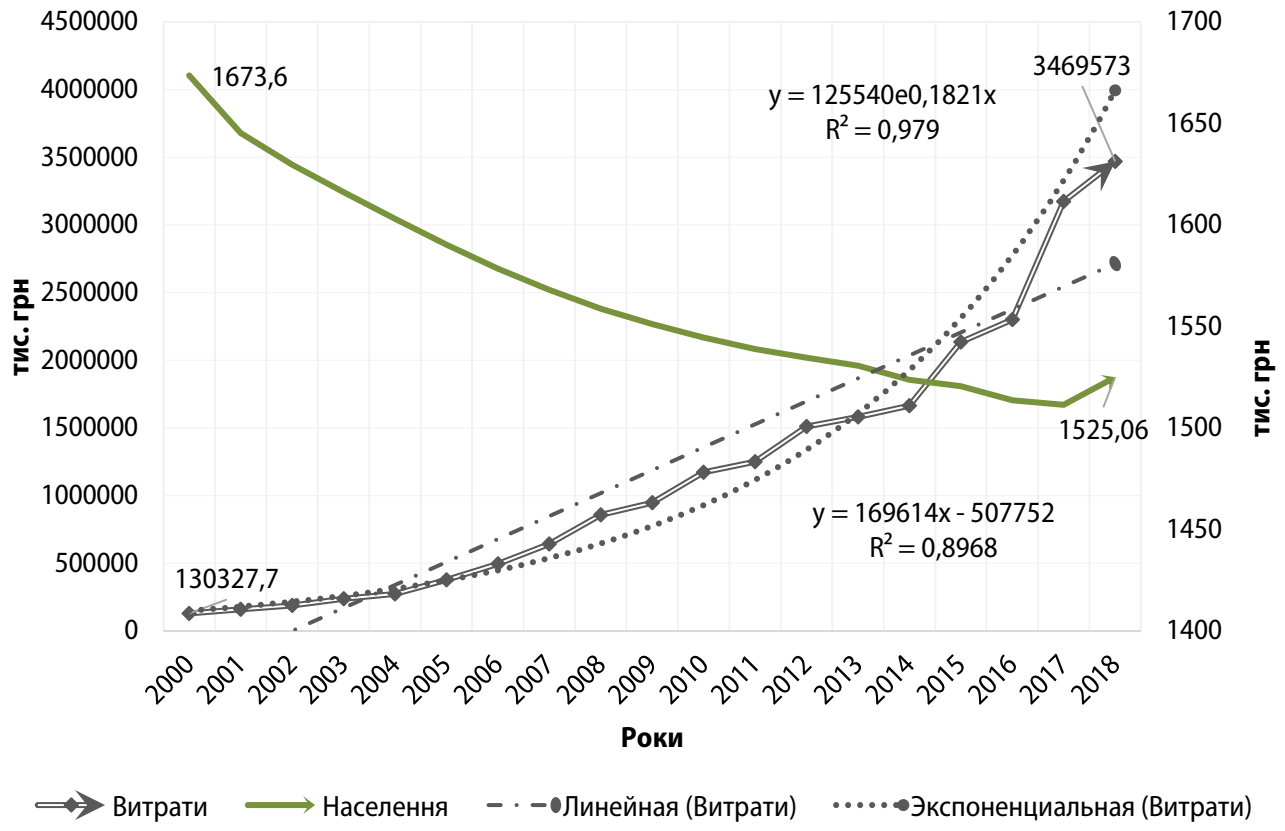

Рис. 2.13. Залежність витрат на охорону здоров'я від чисельності населення

З огляду на викладене загальна дисперсія дорівнює:

$$\sigma_0^2 = \delta^2 + \sigma^2 \qquad \textbf{(2.8)}$$

На основі групування емпіричних даних та аналітичних розрахунків можна визначити кількісне значення попереднього рівняння (грн.):

$$59\ 90{,}1 = 51\ 164{,}09 + 8\ 737{,}0$$

Відповідно, емпіричне кореляційне відношення буде дорівнювати:

$$\eta = 0{,}614$$

Таке значення коефіцієнту кореляції свідчить, що тіснота зв'язку між інвестиціями в охороні здоров'я та їх функціональним призначенням помірна та більшої мірою диференційована, ніж в галузі загальної середньої та дошкільної освіти.

Для оцінки структури розподілу скористаємось даними таблиці 2.6.

Таблиця 2.6. Статистичні показники динаміки і структури охорони здоров'я

Роки	R	$\bar{x}$	M_e	M_o
2000 – 2013	0,16	0,839	0,858	0,861
2000 – 2017	0,83	0,734	0,766	0,767
2000 – 2018	0,72	0,728	0,750	0,753

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

Аналіз свідчить, що значення медіани тільки у двох останніх періодах часу (2000–2017 рр. та 2018 р.) знаходиться між модою та середньої арифметичною. Більш детальний аналіз асиметрії можна отримати, застосовуючи співвідношення (1):

$$M_o \approx x - 3(x - M_o) \qquad \textbf{(1)}$$

Результати розрахунків показують наступні співвідношення:

2000–2013: 0,855 ≈ 0,773;

2000–2017: 0,767 ≈ 0,635;

2000–2018: 0,753 ≈ 0,653.

Здійснені розрахунки показують, що в галузі охорони здоров'я однорідність розподілу витрат між областями майже така ж, як і в галузі загальної середньої освіти, але нижча, ніж в дошкільний освіті. Співвідношення параметрів рівняння (1) становить 13–17%, що перевищує показники дошкільної освіти. За 2017–2018 рр. рівень симетрії витрат на медичне обслуговування населення погіршився. Після 2013 р. динаміка симетрії в охороні здоров'я зменшується на 3,3% щорічно, в загальній середній та дошкільній освіті – на 5,8% та 3,3 % відповідно.

Графічний вид симетрії варіаційного ряду показників витрат на охорону здоров'я представлено на рисунку 2.14. На даному рисунку видно, що значення показників регіональної неоднорідності витрат на медичне обслуговування та чисельністю населення має тенденцію до поглиблення.

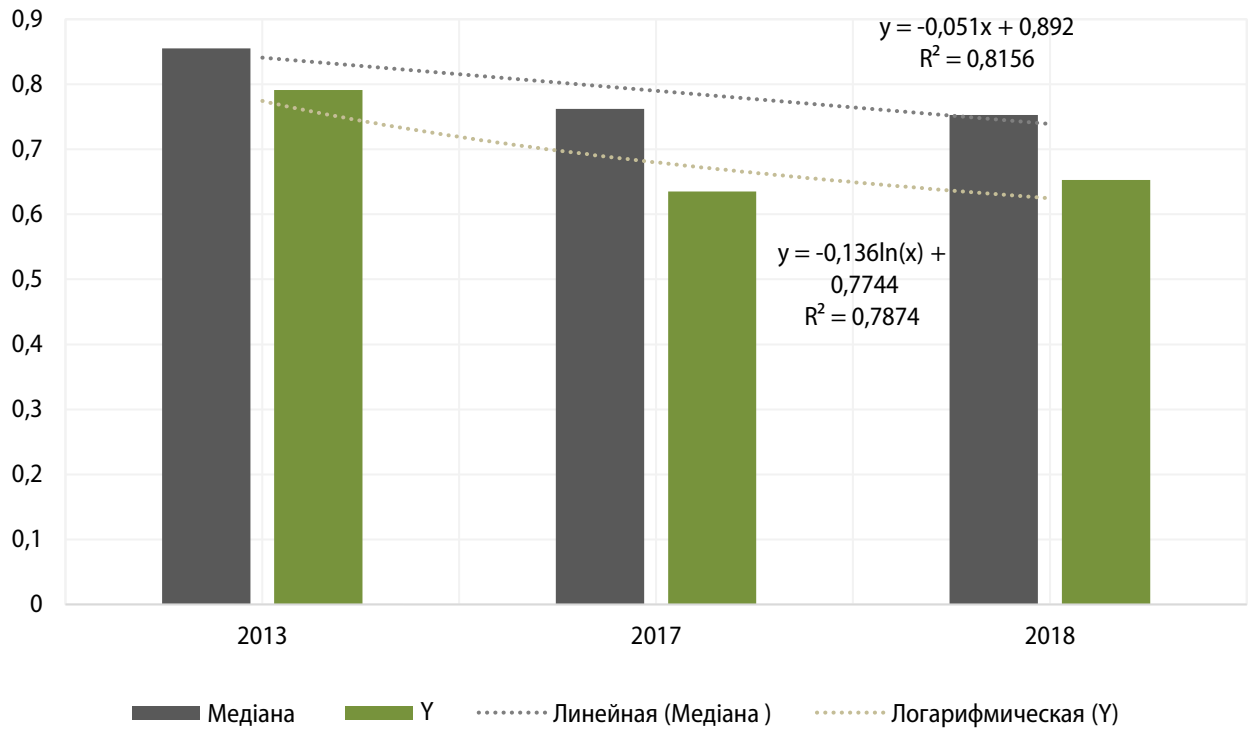

$$Y = x - 3(x - M_o).$$

Рис. 2.14. Асиметрія варіаційного ряду показників витрат на охорону здоров'я

З метою кількісного визначення регіональних коливань бюджетних інвестицій в охорону здоров'я у розрізі областей України і оцінки рівня диференціації витрат на медичне обслуговування населення доцільно проаналізувати динаміку стандартного відхилення (σ) та коефіцієнту варіації (V) (рис.2.15).

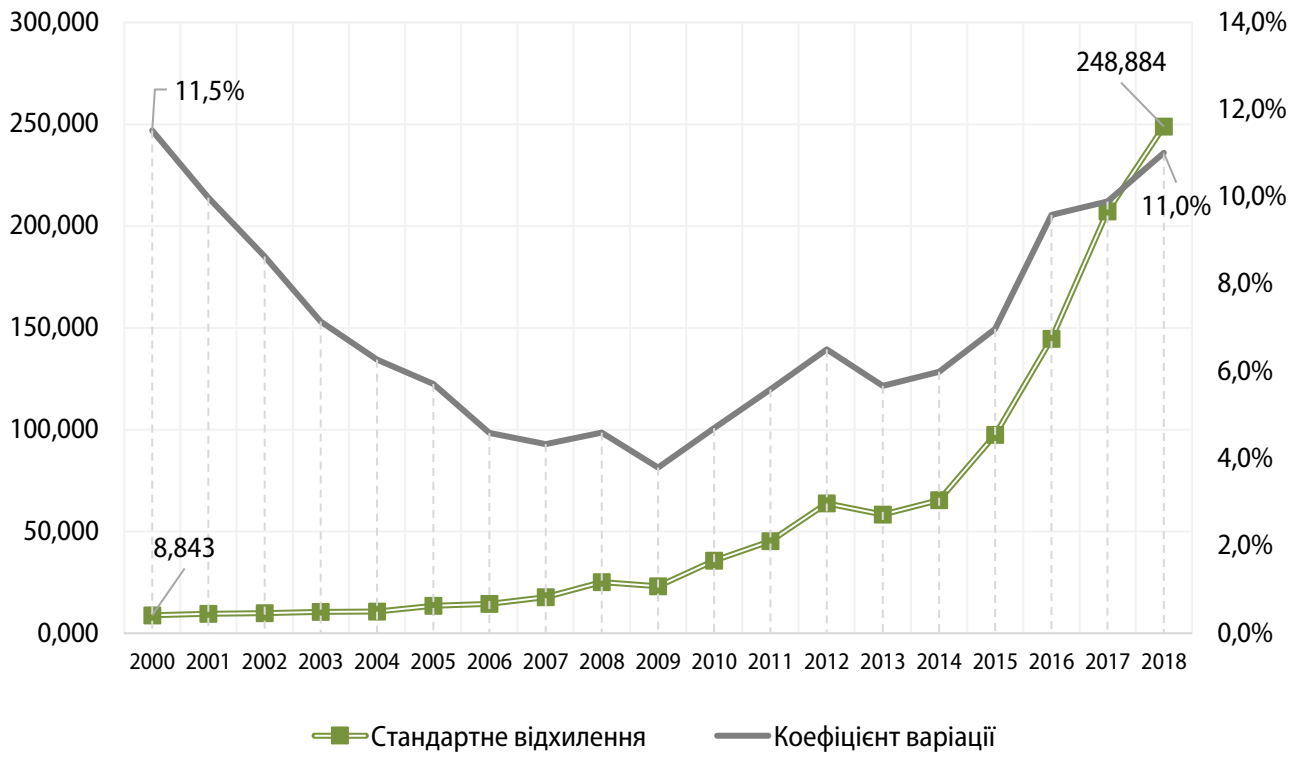

Рис. 2.15. Показники динаміки і варіації бюджетних витрат (V, σ) на охорону здоров'я між областями у розрахунку на особу (2000–2018 рр.)

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

З рисунку видно, що коефіцієнт варіації витрат на медичне обслуговування населення після 2009 р. підвищувався і у 2018 р. майже сягнув рівня 2000 р. При цьому значення показника стандартного відхилення почало стрімко зростати – з 2009 р. цей показник підвищився у 10,7 разів, тоді як коефіцієнт варіації – у 2,9 рази. Це говорить про те, що витрати не лікування у розрахунку на одного хворого різняться більше, ніж у десять разів.

Основним і найбільш уживаним показником варіації в економічних розрахунках є стандартне відхилення, яке найбільш точно відображає однорідність аналітичних даних. На рисунку 2.14 показано динаміку зміни стандартного відхилення разом із коефіцієнтом варіації, що дає змогу проаналізувати кількісні та відносні значення варіаційного ряду бюджетних інвестицій в охорону здоров'я.

Ступінь нормального розподілу інвестицій на охорону здоров'я оцінюється співвідношенням (2):

$$\sigma = 1{,}25\ d, \text{ або } d = 0{,}8\ \sigma$$

Правило мажоритарності середніх дозволяє визначити, що σ =1,25*206,9; d =0,8*248,6. В результаті розрахунків отримуємо: σ = 258,7 грн; d = 199,1 грн. Відповідно, у межах $X \pm 2\sigma$ буде розташовуватись 98,45% витрат – це дорівнює від 1 743,4 грн до 2 778,2 грн. Такий 59%-й розрив у бюджетних витратах на лікування однієї особи не може вважатись прийнятним.

Стан якості бюджетного інвестування охорони здоров'я також характеризується показниками розмаху варіації (R) та середнього лінійного відхилення (d) (рис. 2.16). Протягом 2000–2018 рр. розмах варіації збільшився в 32,2 рази , в той час як середнє лінійне відхилення – в 29,4 разів.

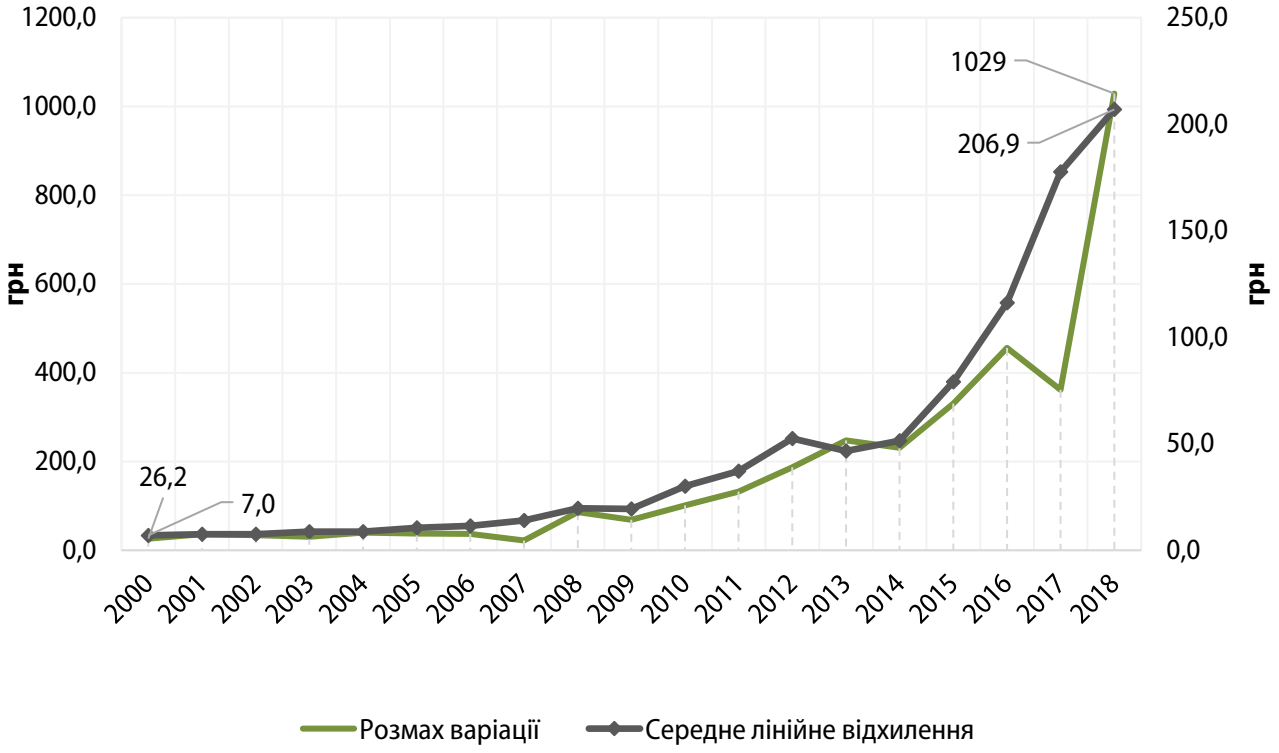

Рис. 2.16. Показники динаміки і варіації бюджетних витрат (V, σ) на охорону здоров'я між областями у розрахунку на одного отримувача послуг (2000–2018 рр.)

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

Ці результати говорять про те, що порівняно з крайніми значеннями (R) неоднорідність розподілу витрат (d) на медичне лікування населення посилюється.

Співставлення динаміки витрат на охорону здоров'я та населення показує масштаб коливання цих двох ознак протягом 2000–2018 рр. і свідчить про їх певну неузгодженість (рис. 2.17). Такі тенденції найбільшою мірою помітні в Харківській, Житомирський, Запорізькій, Чернівецькій, Кіровоградській та інших областях.

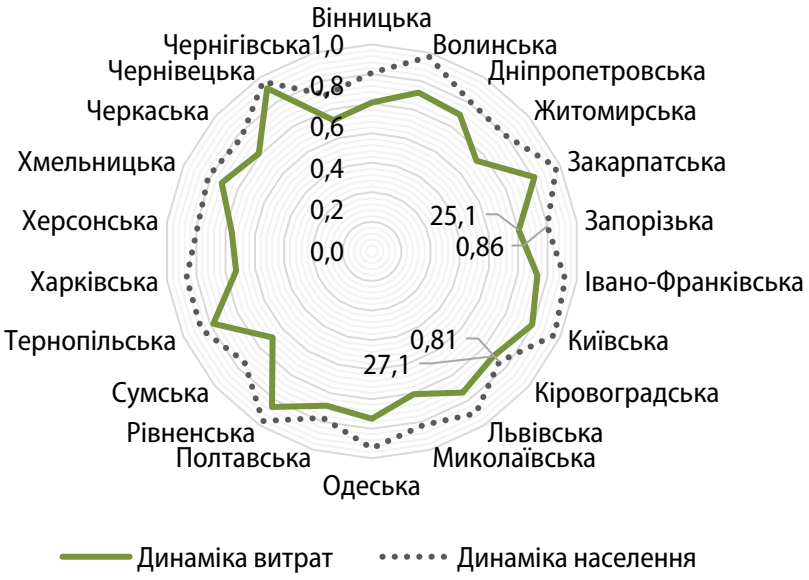

Рис. 2.17. Розподіл витрат на охорону здоров'я між областями України протягом 2000–2018 рр. (%)

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

Культура и мистецтво. В галузі культури та мистецтва тіснота зв'язку між поточними бюджетними інвестиціями та чисельністю населення за своїм характером схожа з дошкільною освітою, як перевищує рівень загальної середньої освіти та хорони здоров'я. В шести областях зв'язок помірний (коефіцієнт кореляції від 0,346 до 626), в чотирнадцяти областях – дуже тісний (від 0,868 до 0,938) (табл. 2.7).

Таблиця 2.7. Показник тісноти зв'язку між витратами в культуру та мистецтво кількістю учнів (R), 2000–2018 рр.

Області	К-т кореляції	Області	К-т кореляції
Закарпатська	0,098	Полтавська	-0,892
Рівненська	-0,346	Запорізька	-0,902
Львівська	-0,455	Житомирська	-0,903
Чернівецька	-0,546	Кіровоградська	-0,904
Волинська	-0,555	Миколаївська	-0,907
Київська	-0,583	Сумська	-0,912
Івано-Франківська	-0,626	Вінницька	-0,916
Одеська	-0,661	Черкаська	-0,920
Харківська	-0,868	Хмельницька	-0,922
Херсонська	-0,884	Чернігівська	-0,933
Дніпропетровська	-0,890	Тернопільська	-0,938

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

Форма кореляційного зв'язку так, як і в галузі охорони здоров'я, визначається експонентною (рис. 2.18). В зв'язку з цим для подальшого дослідження необхідно розрахувати значення показника емпіричного кореляційного відношення ($\eta = \sqrt{\frac{\delta^2}{\sigma_0^2}}$), σ_0^2 – варіацію результативної ознаки (витрат) за рахунок всіх факторів – загальна дисперсія; δ^2 – варіацію результативної ознаки (витрат) за рахунок головного фактору (чисельності населення) – міжгрупова дисперсія; $\sigma_{\text{ср.}}^2$ – варіацію результативної ознаки (витрат) за рахунок всіх факторів, крім головного – середня з групових дисперсій. За аналітичними розрахунками $\delta^2 = 1058{,}79$; $\sigma_0^2 = 1540{,}53$ грн; $\eta = 0{,}829$. На основі емпіричного кореляційного відношення можна розрахувати η^2 – коефіцієнт детермінації. Його економічне значення полягає в тому, що дозволяє визначити, наскільки коливання результативної ознаки (витрат) пояснюється зміною головного фактору (чисельності населення).

Коефіцієнт детермінації складає 0,687 – фактично, варіація витрат на 68,7% пов'язана з кількістю населення.

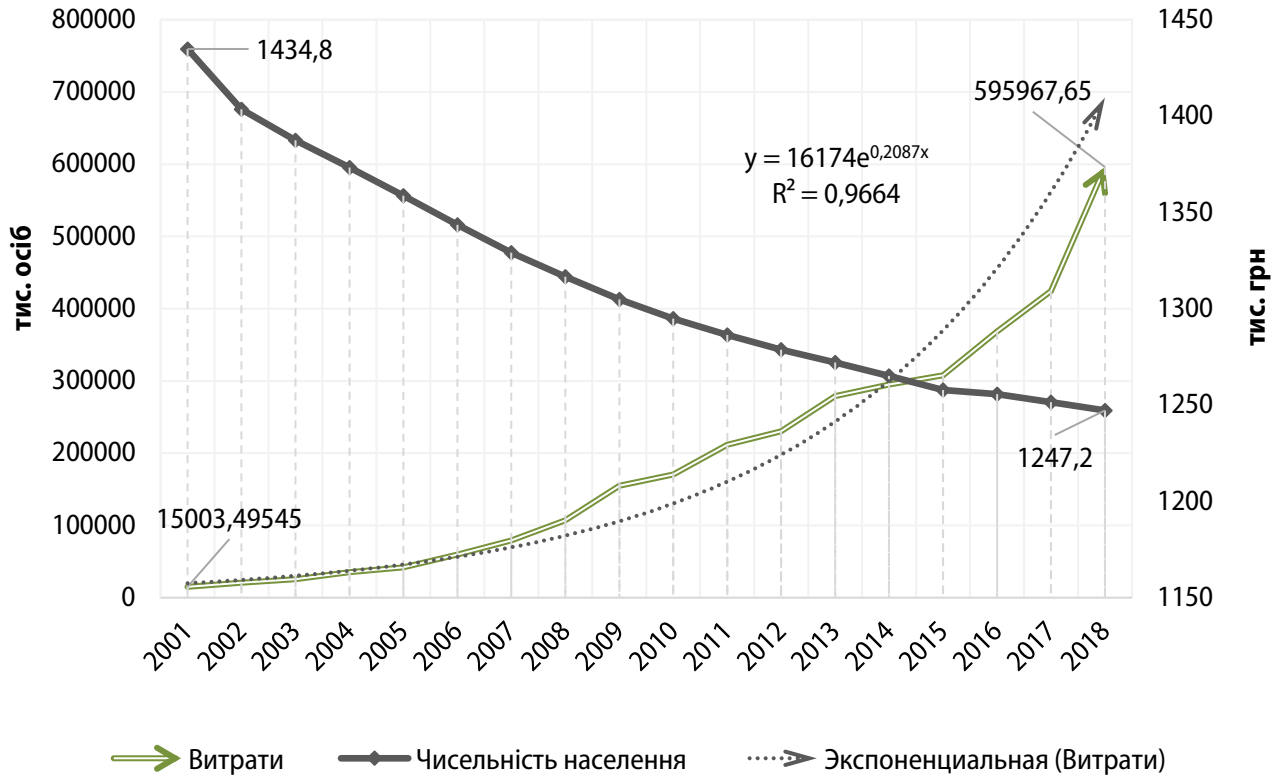

Рис. 2.18. Залежність витрат на культуру та мистецтво від чисельності населення

Визначення характеру розподілу емпіричного ряду витрат та оцінка його асиметрії тісно пов'язана з поняттям його однорідності. Неоднорідність порушує нормальний характер розподілу витрат, у той час як однорідний ряд є симетричним. Для визначення однорідності статистичних рядів використовується наступне співвідношення (1):

$$M_o \approx x - 3(x - M_o) \quad (1)$$

Розрахунки на основі таблиці 2.8 показують, що розподіл витрат на культуру та мистецтво між областям України в 2018 р. досяг високого ступеня однорідності порівняно з попередніми роками.

Таблиця 2.8. Статистичні показники динаміки і структури культури та мистецтва

Роки	R	$\bar{x}$	M_e	M_o
2000 – 2013	0,615	0,753	0,722	0,833
2000 – 2017	0,849	0,747	0,881	0,838
2000 – 2018	0,839	0,907	0,898	0,912

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України

2000 – 2013: 0,833 ≈ 0,546;

2000 – 2017: 0,838 ≈ 0,565;

2000 – 2018: 0,912 ≈ 0,892

Динаміка однорідності варіаційного ряду показників витрат на культуру та мистецтво представлено на рисунку 2.19. З рисунку видно, що регіональна однорідність витрат на культуру та мистецтво відносно кількості населення в 2018 р. максимально наближається до нормального розподілу.

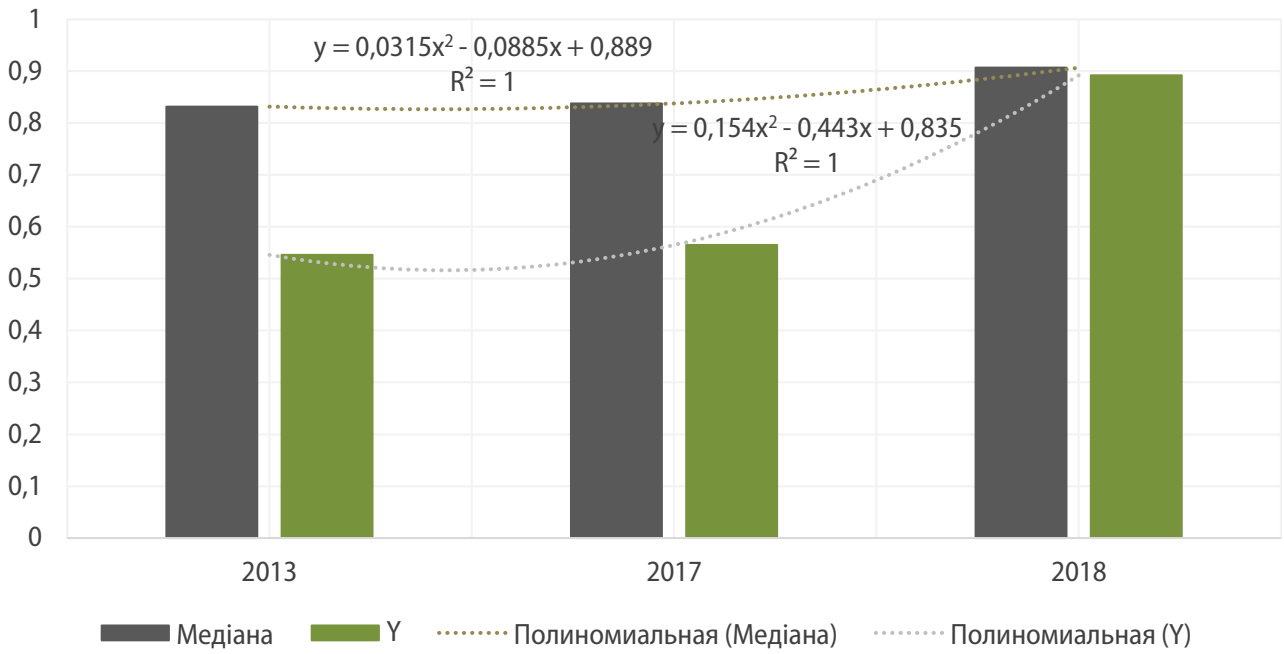

Рис. 2.19. Асиметрія варіаційного ряду показників витрат на культуру та мистецтво

Найбільш точно однорідність ряду розподілу (витрат) відображає показник стандартного відхилення – він найчастіше застосовується для оцінки варіації в економічних розрахунках. З рисунку 2.20 видно, що показник стандартного відхилення з 2000 р. до 2018 р. підвищився в у 28 разів. Аналогічний темп зростання показника стандартного відхилення спостерігається в галузі охорони здоров'я, в загальній середній освіті він значно вищий.

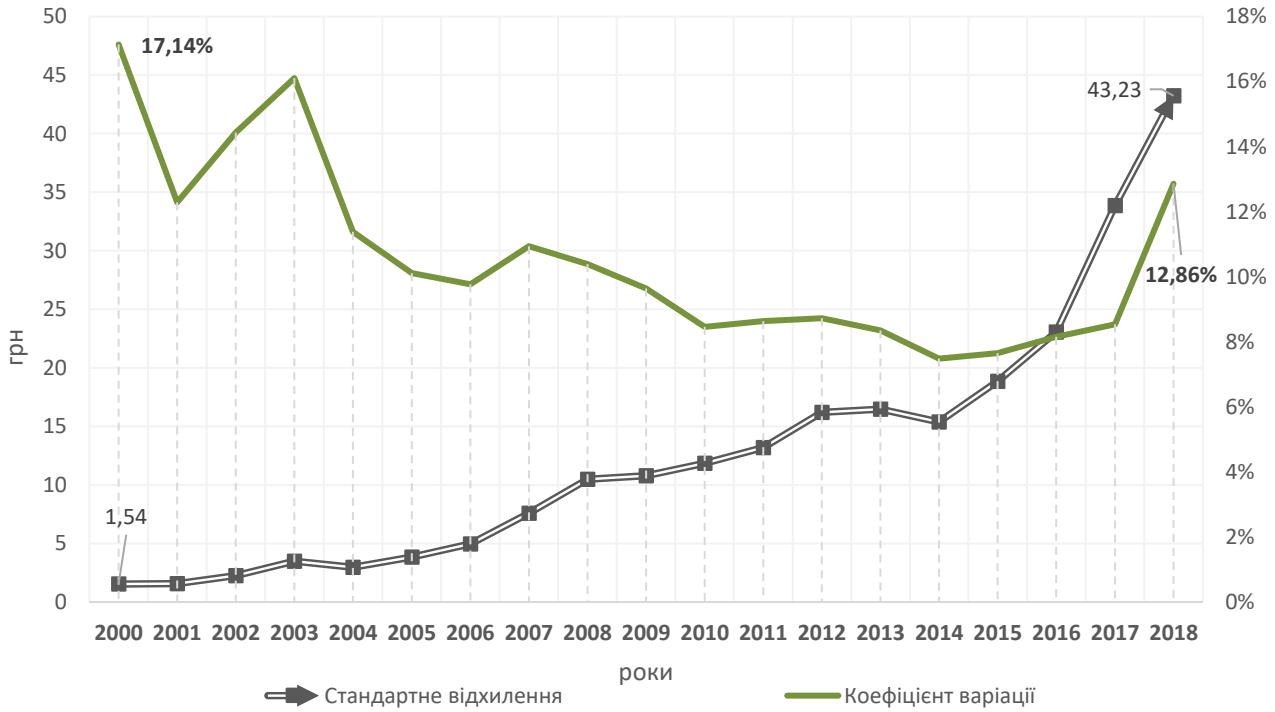

Рис. 2.20. Показники динаміки і варіації бюджетних витрат (V, σ) на культуру та мистецтво між областями у розрахунку на одну особу (2000–2018 рр.)

Фактичний рівень розподілу є наближеним до нормального тоді, коли між середнім абсолютним відхиленням (d) та стандартним відхиленням (σ) дотримується залежність (2):

$$\sigma = 1{,}25d, \text{ або } d = 0{,}8\sigma.$$

За розрахунками:

(при σ =43,23) σ =1,25*31,5 = 39,4;

(при d = 31,5) d = 0,8*43,23 = 34,6.

Відповідно, у межах $X \pm 2\sigma$ буде розташовуватися 98,45% витрат – це дорівнює від 336,23 грн до 422,69 грн. Такий 26%-й розрив у бюджетних витратах на культуру та мистецтво на одну особу є помірним, хоча не повинен вважатись задовільним.

Показники розмаху варіації (r) та середнього лінійного відхиленням (d) є однією з характеристик якості бюджетного інвестування (рис. 2.21). Протягом 2000–2018 рр. розмах варіації в галузі культури та мистецтва збільшився в 31,4 раз , в той час як середнє лінійне відхилення – в 26,3 разів – це свідчить про тенденцію порушення нормального розподілу витрат.

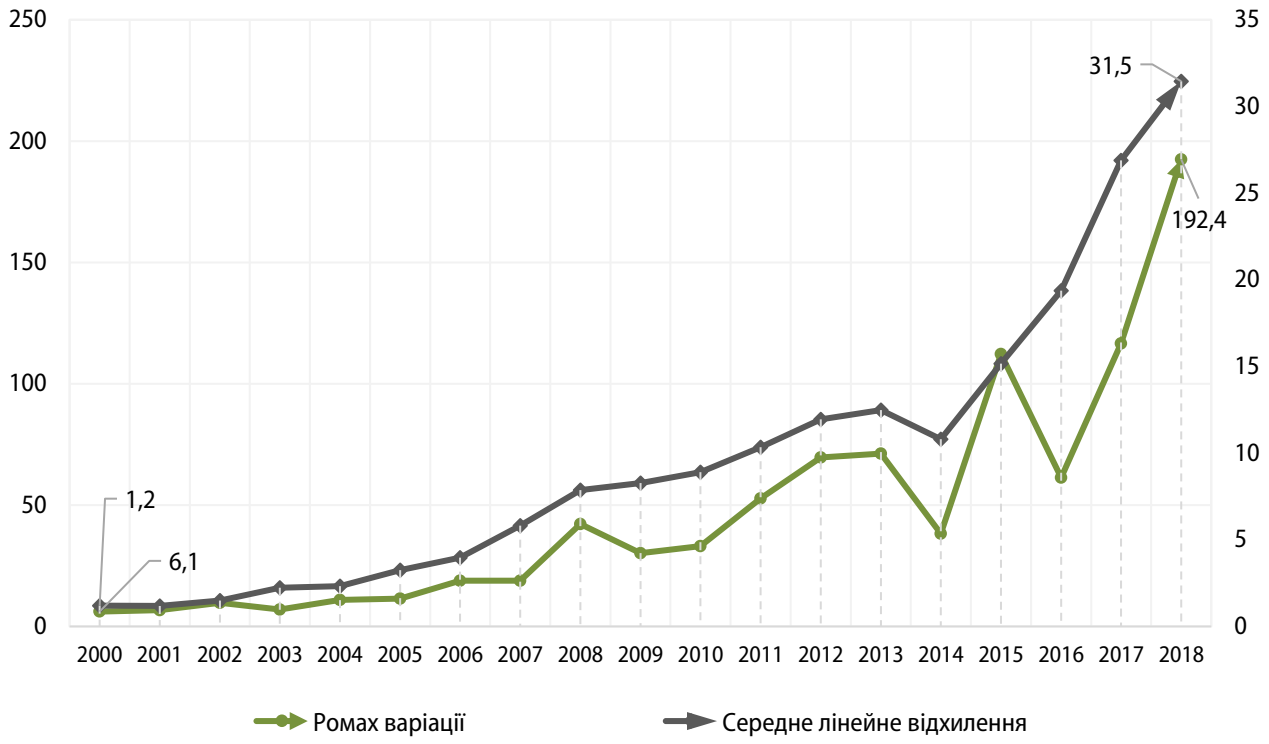

Рис. 2.21. Показники динаміки і варіації бюджетних витрат (V, σ) на культуру та мистецтво між областями у розрахунку на одну особу (2000–2018 рр.)

З огляду на коливання значень витрат у галузі культури та мистецтва доцільно проаналізувати їх динаміку та динаміку чисельності населення протягом 2000–2018 рр. З рисунку 2.22 видно, що між областями існує

значна розбіжність у розподілі витрат між областями, зокрема, в Одеській, Запорізькій та інших областях.

Рис. 2.22. Розподіл витрат на культуру та мистецтво між областями України протягом 2000–2018 рр. (%)

Джерело :розрахунки на матеріалах Міністерства фінансів України.

Узагальнення статистичних оцінок програмно–цільового бюджетування. При узагальненні параметричних характеристик бюджетного процесу важливо розуміти, що бюджетування як комплекс дій по формуванню і розподілу державних фінансових ресурсів є публічно-правовим за своїм характером. Це означає, що бюджетні відносин визначається критеріями публічної власності і публічного інтересу державних і муніципальних утворень, що передбачає забезпечення принципів рівності і соціальної справедливості при управлінні суспільними фінансами, яким є державний бюджет. Вирішення цього завдання можливо за

умови відповідності бюджетних видатків соціальним нормам (у розрахунку на особу), які передбачають рівний доступ населення до соціально важливих послуг. У зв'язку з цим між видатками (інвестиціями) державного бюджету на розвиток галузей соціальної інфраструктури та кількістю населення має бути в цілому функціональна залежність. Українська практика бюджетного регулювання показує, що це твердження піддається значним фінансовим ризикам (табл. 2.9).

Таблиця 2.9. Статистичні значення показників варіації бюджетних видатків

Показники	Галузі			
	Загальна середня освіта	Дошкільна освіта	Охорона здоров'я	Культура та мистецтво
1. Коефіцієнт кореляції: 2013 2018	 0,939 0,683	 0,984 0,890	 0,843 0,614	 0,833 0,829
2. Асиметрія: $M_o \approx x - 3(x - M_o)$ 2013 2018	 0,941≈0,939 0,741≈ 0,602	 0,995≈ 0,951 0,870≈ 0,633	 0,855≈ 0,773 0,753≈ 0,653	 0,832≈ 0,546 0,912≈ 0,892
3. Варіація (коливання) – стандарте відхилення $\sigma = 1{,}25d$; 75%-$X_{сер.} \pm 2\sigma$	17 227–24 543 грн	15 722–24 348 грн	1 743,4–2 778,2 грн	336,2–442,7 грн
4. V– коефіцієнт варіації (абсолютні дані державного бюджету)	33,5	46,3	45,5	40,4

Дані таблиці свідчать про те, що серед регіонів країни відбувається послаблення тісноти зв'язків між бюджетними видатками та чисельністю споживачів послуг (учнями, дітьми, населенням) і порушуються соціальні принципи розподілу інвестицій, які мають стійкий зростаючий тренд варіації (коливання) у часі та просторі. За питомими показниками (у розрахунку на особу, ряд. 1–3, табл. 2.9) спостерігається небезпечний рівень заміни функціонального напряму залежності кореляційним. Цей процес

найбільш помітний в загальній середній освіті та в охороні здоров'я. Тенденція до посилення рівня варіації видатків простежується і в галузі дошкільної освіти.

Дещо по-іншому виглядають результати бюджетування, якщо інформаційну базу статистичного аналізу сформувати на основі абсолютних, а не питомих даних. Їх узагальнення показує, що коефіцієнт варіації бюджетних інвестицій перевищує статистично допустимий (33%) за всіма соціальними галузями і не співпадає з варіацією чисельності осіб. Така диспропорційність підтверджує висновок про неоднорідність сукупності інвестиційних витрат і розбалансованість видаткових повноважень регіональних бюджетів, що свідчить про недосконалість інституціональних інструментів бюджетування. Бюджетна система інвестування несе соціальні втрати, перш за все, з причини відсутності сучасних стандартів, як основи розробки програм. На цей фактор, який негативно впливає на доступність населення до освіти, зокрема, звертається увага в «Національному звіті за результатами міжнародного дослідження якості освіти. PISA–2018» [21, с. 255].

Еволюція застосування програмно-цільового методу планування. В сучасній практиці бюджетного планування використовується декілька категорій, які утворюють однотипний синонімічний ряд: performance budgeting (результативне бюджетування), output budgeting (бюджетування за підсумками), outcome budgeting (продуктивне бюджетування), program budgeting (бюджетування по програмах), result-oriented budgeting (бюджетування, орієнтоване на результат). Під цим розуміється такий тип бюджетування, за яким державні фінанси розподіляються з урахуванням пріоритетів соціальної політики країни і досягнення суспільно значущих результатів. Підвищення ефективності державного бюджету обумовило цільову орієнтацію бюджетних видатків та їх структуризацію у вигляді цільових програм.

Перші спроби по впровадженню програмно-цільового бюджетування відносяться до періоду 1949–1962 рр. У 1949 р. в США був розроблений програмно-цільовий бюджет (Performance budget), в якому вперше акцент ставився не на витратах державних ресурсів, а на виконанні державних функцій, на досягненні результатів. Програмно-цільовий бюджет відображав не стільки структуру витрат у розрізі окремих видів (оплата праці, оренда приміщень і т.і.), скільки результат реалізації програм та виконання державних функцій.

Протягом 1962–1971 рр. при розробці програмного бюджету використовувався підхід, який складався з трьох стадій – планування, програмування, бюджетування (Planning, programming, budgeting system (PPBS). Його метою було досягнення оптимального розподілу ресурсів на основі оцінки вартості кожної програми. Одним із вагомих результатів цього проєкту було отримання досвіду використання системного аналізу для порівняння різних альтернатив й оптимізації прийняття рішень щодо формування бюджету. Нова модифікація програмного бюджету трансформувала методологію його складання в систему управління за цілями (Management by Objectives. 1972–1975) – МБО. Домінуючим напрямом, за концепцією МБО, було підвищення відповідальності міністерства або відомства за досягнення поставлених цілей державного значення. Новим у цій концепції було те, що результат їхньої діяльності не тільки визначився обсягом наданих послуг, але й оцінювався з точки зору його соціальної значущості. Була спроба розділити соціальну й економічну ефективність. У зміст програмно-цільового бюджетування вводилися показники соціальної ефективності (effectiveness) як досягнення певного соціального результату й економічної ефективності (efficiency) як обсягу випуску послуг на одиницю витрат.

У подальшому в ході теоретичної і практичної розробки ефективності бюджетних коштів було обґрунтовано необхідність диференціації по-

нять прямих (output) та кінцевих (outcome) результатів діяльності міністерств і відомств. Під прямими результатами мався на увазі обсяг наданих послуг – output (випуск). Наприклад, чисельність студентів, які закінчили навчання, учнів, які здобули престижну освіту, та ін. Кінцевими (соціальними) результатами є якісні наслідки надання послуг: оцінка успішності навчання, зниження смертності тощо.

Наступний етап розвитку методології програмного бюджету робив наголос на встановленні чіткого зв'язку між бюджетними ресурсами та результатами реалізації програм (планування бюджету від нуля – Zero bused budgeting, 1977–1984) – ZBB. Ключовим моментом моделі ZBB було досягнення цілей при різних рівнях витрат. В цілому процедура складання бюджету по моделі ZBB передбачала три складових: декілька засобів досягнення поставлених цілей; розрахунки необхідних обсягів фінансування, де, щонайменше, один із них має бути за обсягами фінансування меншим, ніж за попередній рік; підготовка проєктів програм, які б відповідали альтернативним засобам досягнення цілей.

Аналіз досвіду застосування ZBB встановив, що багато міністерств не були готові запропонувати ефективні засоби досягнення цілей. Ряд недоліків в ході реалізації моделі не було усунено, зокрема, формування центрів прийняття рішень, ранжування цілей та їх об'єднання в програми.

Найбільшу складність являло поєднання програмного планування та підготовки бюджетних пропозицій в рамках однієї стадії бюджетного циклу. Друга проблема полягала у відсутності необхідної інформації для прийняття рішень.

У зв'язку з труднощами модель ZBB не була реалізована, проте вимога знаходити альтернативні рішення через утворення центрів прийняття рішень не втрачала актуальності.

Для подальшого розвитку програмно-цільового бюджетування у 1993 р. було прийнято закон «Про оцінку результатів діяльності держав-

них установ» (Government Performance and Results). Закон GPRA визначав декілька основних цілей, які можуть бути покладені в бюджетну політику, та основні шляхи їх досягнення.

У багатьох розвинених країнах програмний бюджет розглядається як основний інструмент ефективного планування і використання бюджетних витрат. За даними міжнародних досліджень, зокрема Німецького товариства міжнародної співпраці, 24 країни із 34 країн-членів ОЕСР здійснюють або намагаються впровадити програмне бюджетування [22].

Кожна із розвинутих країн розглядає програмний бюджет, виходячи зі своїх цілей розвитку, забезпеченості населення послугами, динаміки ринкових відносин, внутрішніх та міжнародних ризиків, специфіки управління економікою та іншими факторами. Як результат, програмні бюджети відрізняються один від одного стратегією та послідовністю впровадження.

Разом із цим моделі бюджетування не є взаємовиключними. Вони відрізняються лише організаційними аспектами управління бюджетними процесами та структурою бюджетних витрат. У зв'язку з цим доцільно, з наукової і практичної точок зору, здійснити типологізацію практик бюджетування. Типологізація у порівняльному економічному наукознавстві означає процес групування економічних об'єктів, систем, форм та методів управління на основі емпіричної моделі (типу). В результаті типологізації отримуються цілісні знання про об'єкт дослідження, розкриваються системоутворюючі зв'язки між різними його елементами, виокремлюються його ознаки та властивості.

Аналізуючи різні моделі програмно-цільового управління бюджетними фінансами, можна виокремити три типи моделей: контрактний, адміністративний та проміжний. Україна відноситься до країн, де бюджетний процес формується «зверху донизу», що є характерним для адміністративного типу програмного бюджету. У зв'язку з цим доцільно проаналізувати практику саме цього типу організації

програмно-цільового управління фінансами.

Адміністративний тип застосовується у Франції та Росії, які спочатку орієнтувалися на контрактну модель програмного бюджету. У Франції адміністративна модель застосовується з 2001 р. Видатки бюджету Франції утворюються в розрізі основних напрямів державної політики, в складі яких виступають освіта, охорона здоров'я, культура, юстиція та ін. Ці напрями, зафіксовані в Конституції Франції, отримали поняття «місії», які мають політичне значення і використовуються з метою аналітичного групування програм і презентації проєкту закону про державний бюджет. Створення нової місії – прерогатива уряду.

Досвід Франції, по-перше, переконливо свідчить, що нормативний підхід до розробки програмного бюджету як системи стратегічних цілей відображає державну політику країн ЄС по забезпеченню збалансованості місцевих бюджетів, реалізації завдань розширення і підвищення якості послуг, які надаються населенню за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів (табл. 2.10).

Табл. 2.10. Порівняльна характеристика моделей програмно-цільового методу управління бюджетними асигнуваннями

	Загальна характеристика результативності застосування програмно-цільового методу
Країни, що застосовують контрактну модель Велика Британія Австралія, Нова Зеландія, Канада, ПАР, Данія, Норвегія, Швеція	**Перового:** – конкурсний відбір організацій для надання суспільних послуг; – зацікавленість та відповідність відомств, відсутність необхідності у складних механізмах міжвідомчої координації; – більш висока ступінь використання інформації про результативність бюджетного процесу, в т.ч. механізму розподілу асигнувань. **Недоліки:** – «рамковий» характер бюджету; – ускладнення функцій органів влади, пов'язане із визначенням контрактів та контролю за їх виконанням.

Продовження табл. 2.10. Порівняльна характеристика моделей програмно-цільового методу управління бюджетними асигнуваннями

	Загальна характеристика результативності застосування програмно-цільового методу
Країни, що застосовують адміністративну модель: Франція, Італія, Бразилія, Росія	**Переваги:** – єдиний методологічний підхід до формування та оцінки програм у різних галузях; – обмежена кількість програм (100–150); – чітка структура видатків бюджету по цілях та результатах політики. **Недоліки:** – необхідність застосування складних механізмів міжвідомчої координації; – ризики формального контролю за досягненням показників та зниження самостійності й відповідальності відомств.
Країни, що застосовують проміжну модель: США	**Переваги:** – системний підхід до розподілу бюджетних ресурсів по стадіях процесу бюджетування: планування – програмування – бюджетування; – управління бюджетним процесом по ієрархії цілей; – розробка бюджету на принципі економності й формування бюджету на нульовій основі. **Недоліки:** – обмежений обсяг видатків по окремих галузях на програмно-цільовій основі, нерівномірне охоплення галузей економіки програмно-цільовим підходом до управління суспільними фінансами.

Міжнародна практика формування програмного бюджету характеризується різноманітними формами прояву і постійно удосконалюється, в тому числі, в напрямі системності у вирішенні соціально-економічних проблем, що дозволяє регіонам маніпулювати фінансовими ресурсами.

В Україні, починаючи з 1998 р., застосовуються деякі елементи програмно-цільового методу в бюджетному процесі: бюджетні запити нада-

ються з обов'язковим визначенням основної мети діяльності, завдань на плановий рік, а також із проведенням аналізу результатів діяльності, досягнутих за попередній рік. Існує можливість перерозподілу бюджетних видатків з метою забезпечення їх пріоритетності на стадії формування бюджету, а також здійснення середньострокового бюджетного планування. На сьогодні застосування програмно-цільового методу регулюється Бюджетним кодексом України (2010 р.), Концепцією застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі (2002 р.), Концепцією реформування місцевих бюджетів (2007 р.) та рядом інших законодавчих актів [15, 16, 17].

Формування бюджету в розрізі бюджетних програм переважно намагаються здійснювати лише на державному рівні. Місцеві бюджети поки залишаються на периферії сучасних технологій бюджетування, хоча сьогодні одним із першочергових завдань України є досягнення високої ефективності використання коштів місцевих бюджетів. Через місцеві бюджети фінансуються найважливіші соціальні функції центральних органів влади, що делеговані на виконання власних повноважень місцевого самоврядування та органів виконавчої влади. Таким чином, з точки зору реформи бюджетного процесу високопріоритетним стає цільове управління бюджетами, яке орієнтоване на досягнення результату завдяки комплексному плануванню заходів, взаємопов'язаних по завданнях, строках здійснення, виконавцях та ресурсах. Інструментом для цього є програмно – цільовий метод бюджетування. Проте за десять років здійснення бюджетної реформи у цьому напрямку підсумки залишаються скромними. Практично відсутні підтвердження її позитивного впливу на кінцеві результати ініційованих заходів. У зв'язку з цим дуже важливо розуміти, яка методологія повинна покладатись у програмно-цільовий механізм.

З цього приводу важливо звернутись до аналізу практики застосування програмно-цільового методу в

зарубіжних країнах, зокрема в США, де зазнали певних труднощів з його реалізацією. Дослідники називають декілька причин. По-перше, важко сформувати обґрунтований перелік програм, оскільки багато видів діяльності уряду спрямовано на досягнення більш, ніж однієї цілі. По-друге, принципова установка на ефективність не виправдовується, оскільки багато цілей пов'язано з перерозподілом повноважень і ресурсів і тому не можуть відповідати формулі «витрати – вигоди». По-третє, технологічно важко і помилково встановлювати цілі одномоменто у той час, як це необхідно робити ітеративним шляхом, поєднуючи інтереси з наявними ресурсами [23, с. 80].

До цих чинників слід добавити те, що програмне планування проявляється у розробці локальних програм, завдяки чому програмна частина бюджету виглядає як проста сума програм, кожна з яких має свою окрему ціль, переважно спрямовану на реалізацію тактичних завдань або на «ліквідацію вузьких місць». У цьому контексті програми представляють собою аналог планового документу з визначеними строками виконання, ресурсами та виконавцями. Саме така практика існує в Україні. Між тим, програмно-цільова методологія передбачає, що бюджетна система за своїм призначенням має бути цілереалізуючою системою і вирішувати стратегічні завдання. Застосування програмно-цільового методу у системному форматі означає таку організацію управління соціальними процесами, коли для досягнення поставленої цілі проєктується спільна генерація організацій, які мають різну відомчу підпорядкованість та відрізняються формами власності. Завдяки такому підходу в межах програмно-цільового методу цілком можливо розробити технологію сукупної взаємодії всіх суб'єктів соціальної економіки, які, централізовано координуючи свої дії, здатні забезпечити вирішення поставлених завдань. Створення єдиних правил та процедур програмно-цільового методу за принципом цілісності дозволяє гнучко управляти

бюджетними коштами і перерозподіляти асигнування між окремими напрямами. Такий модернізований варіант державного фінансування, орієнтованого на результат, пропонується рядом дослідників як завдання впровадження нових технологій інвестування в галузях соціальної інфраструктури [24]. Програмно-цільовий метод представляється актуальним в сучасних умовах, коли під впливом епідеміологічних ризиків можливо значне звуження доходної бази місцевих бюджетів і зниження обсягів інвестування.

ВИСНОВКИ

В роботі аналізується раціональність (ефективність) інвестиційного процесу в галузях соціальної інфраструктури, який оцінюється за допомогою показників поточних і капітальних витрат. Проаналізована динаміка та тенденції змін інвестицій у розрізі окремих видів бюджетів та їх структурних частин. Виокремлено інвестиції державного та місцевого бюджетів, серед них –загального та спеціального фондів. Для повноти аналізу інвестиційних трендів використані різні методологічні підходи: на основі системи національних рахунків та на основі групування статистичних матеріалів за видами економічної діяльності.

В результаті дослідження виявлено зниження інвестиційної динаміки в галузях соціальної інфраструктури відносно ВВП за всіма джерелами фінансування, особливо в освіті. В охороні здоров'я загальні витрати як частка ВВП складають 7,62%, в освіті – 5,87%. В галузі охорони здоров'я спостерігається витіснення державних інвестицій інвестиціями домогосподарств. Частка витрат домогосподарств на медичне обслуговування в загальних витратах на охорону здоров'я становить 52,8%.

Загальні витрати на охорону здоров'я та освіту, які визначаються у національних рахунках, дають уявлення про співвідношення інвестицій і поточних витрат у цих галузях. Аналіз показує, що у якості пріоритетних є напрями фінансування поточних витрат у збиток інноваційним. В структурі загальних витрат охорони здоров'я 96% складають поточні інвестиції, 4% – капітальні, в освіті – 98% та 2% відповідно.

Такий експертний висновок підтверджується аналізом матеріалів Державної служби статистики України щодо обсягів капітальних інвестицій за видами економічної діяльності. Майже половина капітальних інвес-

тицій призначена на капітальний ремонт та реновацію. В охороні здоров'я на будівництво та технологічне оновлення медичних закладів припадає лише 54 % капітальних вкладень, що асигнуються урядовими, громадськими та донорськими фінансуючими організаціями. В освіті негативні наслідки інвестиційної паузи 2014 р. не подолані й досі.

Здійснено дослідження такого формального інституту як позабюджетна діяльність закладів соціальної інфраструктури, доходи від якої акумулюються в спеціальних фондах. В Україні незрілість інституційних форм позабюджетної діяльності проявляється у трансформації безоплатних бюджетних послуг в платні. Деформується сутність позабюджетної діяльності як фактору поліпшення якості обслуговування. Спеціальні фонди не відповідають критеріям інвестиційного розвитку соціальних галузей. Їх доходи спрямовуються переважно на пасивні елементи інвестиційного процесу, а не на комплексну реновацію.

Доходи спецфонду (доходи від позабюджетної діяльності) в таких соціальних галузях, як освіта, охорона здоров'я, духовний і фізичний розвиток, у 2018 р. складали у загальному фонді Зведенного бюджету 16,%, 13,6% та 9,8% відповідно. Наведені данні певною мірою характеризують обсяги господарчої діяльність галузі з надання платних послуг і можливості надходження інвестиційних ресурсів до її бюджету.

Дослідження показало, що в 2018 р. в охороні здоров'я найбльша питома вага в спецфонді місцевого бюджету належить лікарням загального профілю (46,1%) та центрам первинної медичної (медико-санітарної) допомоги (10,4%), в освіті – послуги закладів загальної середньої освіти (48,0%.). При цьому найбільш високи темпи розвитку за період 2017–2018 рр. притаманні вищим навчальним закладам I і II другого рівнів (1,84%) та закладам професійно-технічної освіти (1,52%). У духовному та фізичному розвитку – це

послуги закладів культурі та мистецтва (64,8%), з них клубів – 35,4%, бібліотек, музеїв, вистовок –14,2%. В цілому у 2018 . порівняно з 2017 р. надання платних послуг в закладах духовного і фізичного розвитку було нижчим.

Матеріали дослідження свідчать, що відбувається активізація позабюджетної діяльності закладів соціальної інфраструктури по цілому ряду соціальних послуг. За деякими видами послуг простежується зниження динаміки платного обслуговування. Це, зокрема, стосується медичного обслуговування населення закладами первинної медичної допомоги, хоча, як показує аналіз, платоспроможний попит на первинну медичну допомогу складає 9 686 млн грн, або 8,3% зведеного фонду місцевого бюджету на охорону здоров'я.

Моніторинг спеціального бюджетного фонду показує, шо зараз позабюджетна діяльність є лише механізмом зменшення ризикованості функціонування соціальної інфраструктури. Преважна частка фінансових ресурсів спеціальних фондів соціальних галузей, за деяким виключенням, спрямовується не на поточні, а на капітальні видатки. Показник капітальних вкладень перевищує показник поточних видатків в усіх галузях соціальної інфраструктури. В освіті питома вага капітальних видатків у спеціальному бюджеті складає 66,7% , поточних – 33,3%; в культурі та мистецтві – 88,1 % та 11,9%; в охороні здоров'я – 62,4% та 38,6%. Проте, не всі обсяги капітальних видатків безпосередньо спрямовуються на інвестиційний розвиток. В охороні здоров'я, наприклад, тільки 9,1% видатків спрямовано на придбання основного капіталу, що навіть менше, ніж у 2016 р. В окремих випадках ця частка видатків є ще нижчою.

Примітною рисою видатків спеціального фонду на місцевому рівні є висока питома вага капітальних видатків в бюджетах об'єднаних територіальних громад. На підтримку закладів середньої освіти спрямовується 86,1%, дошкільної освіти – 47,7%, амбулаторно-поліклінічного лікування – 97,4%, первинної медичної допомоги

– 90,7% капітальних вкладень бюджетів територіальних громад. Це свідчення того, що політика регіональної диференціації бюджетного процесу посилює інституціоналізацію фінансового механізму бюджетів територіальних громад, передусім, за рахунок субсидій та субвенцій.

Проведене дослідження дозволяє говорити про зростаючу роль бюджетних інвестицій у соціальному розвитку порівняно з корпоративними інвестиціями. Індекс останніх у витратах підприємств знизився у 2018 р. порівняно з 2012 р. з 14,3% до 12,3 %.

З 2010 р. по 2018 р. державні капітальні інвестиції зросли в 4,2 рази, корпоративні – в 3,1 рази, питома вага капітальних інвестицій з бюджету підвищилась в 1,37 раз, з корпоративних джерел – в 1,02 раз.

Бюджетне інвестування соціальної інфраструктури є важливою функцією як держави так і місцевих органів влади, через які задовольняється 87,5% потреб населення на охорону здоров'я, 78,9% – на освіту та 65,1% – на духовний та фізичний розвиток. Тому витрати місцевих бюджетів є інвестиційним ресурсом людського розвитку. У зв'язку з цим в дослідженні надається увага процесу бюджетування місцевими бюджетами. Показано, що технологія бюджетування на місцевому рівні ґрунтується на неефективних інститутах. Делегування фінансової відповідальності на регіональний рівень здійснюється без достатнього науково обґрунтування. Як результат порушується принцип соціального розподілу соціальних благ. Різниця між регіонами у фінансуванні охорони здоров'я на одного жителя складає 59,3%, культури та мистецтва – 26,7% , дошкільної освіти у розрахунку на одну дитину – 55%, загальної середньої освіти у розрахунку одного учня – 38,4%.

Процес бюджетної інвестиційної та соціальної диференціації регіонів має тенденцію до поглиблення, що несе в собі ряд викликів для інституціональних механізмів реалізації державної регіональної політики. Для забезпечення сталості та справедливого розподілу інвестиційних ресурсів

необхідні додаткові інституції і механізми бюджетування. Їх функцією має бути удосконалення фінансового управління, який призначений для оптимального розподілу ресурсів в межах регіональної політики. Виконання фінансових обов'язків, що виникають у зв'зку із здійсненням повноважень і функцій регіонів перед фізичними та юридичними особами, пропонується реалізовувати через інститут соціального бюджету. На основі аналізу якості життя населення соціальний бюджет передбачає оцінку сукупних витрат бюджету на забезпечення базових потреб у доступу громадян до якісних послуг охорони здоров'я, освіти, культури та мистецтва. Ефективним методом його розробки є програмно-цільовий метод, який забезпечує менеджерський підхід до державного регулювання міжбюджетних відносин на різних рівнях бюджетної ієрархії: від державного, обласного до міського, районного, сільського, селищного бюджетів та бюджетів територіальних громад. Програмно-цільова методологія передбачає, що бюджетна система за своїм призначенням має бути цілереалізуючою системою і вирішувати стратегічні завдання. Застосування програмно-цільового методу у системному форматі означає таку організацію управління соціальними процесами, коли для досягнення поставленої цілі проєктується спільна генерація організацій, які мають різну відомчу підпорядкованість та відрізняються формами власності. Завдяки такому підходу в межах програмно-цільового методу цілком можливо розробити технологію сукупної взаємодії всіх суб'єктів соціальної економіки, які, централізовано координуючи свої дії, здатні забезпечити вирішення поставлених завдань.

ДЖЕРЕЛА

1. Статистичний щорічник України за 2018 рік: статистичний збірник / за ред. І.Є. Вернера. – Житомир: ТОВ «БУК-ДРУК», 2018. – 482 с.

2. Діяльність суб'єктів господарювання, 2017: статистичний збірник / за ред. М. Кузнєцової. – К.: Державна служба статистики України, 2018. – 139 с.

3. Бюджет України 2012: статистичний збірник. – К.: Міністерство фінансів України, 2013. – 276 с.

4. Бюджет України 2018: статистичний збірник. – К.: Міністерство фінансів України, 2019. – 310 с.

5. Про затвердження Методики визначення економічно доцільного рівня енергоефективності будівель. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 11.07.2018 р. №170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0823-18#Text

6. Національні рахунки охорони здоров'я в України у 2016 році: статистичний збірник / відп. за вип. О.О. Кармазіна. – К.: Державна служба статистики України, 2018 – 172 с.

7. Статистичний щорічник України за 2017 рік: статистичний збірник / за ред. І.Є. Вернера. – К.: Державна служба статистики України, 2018. – 541с.

8. Національні рахунки освіти в Україні у 2016 році: статистичний збірник / відп. за вип. О.О. Кармазіна. – К.: Державна служба статистики України, 2018 –105 с.

9. Про затвердження Інструкції економічної кваліфікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету. Наказ Міністерства фінансів України від 12.03.2012 р. № 333 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ z0456-12#Text

10. Юрій С. І. Фінанси: Підручник / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. К.: Знання, 2008. – 611с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidru4niki.com/15931106/finansi/osnovniy_kapital

11. Про затвердження Положення про фінансування та державне кредитування капітального будівництва, що здійснюються на території України. Наказ Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Державного комітету у справах містобудування і архітектури України від 23.09.1996 р. №127/201/17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0588-96#Text

12. Про затвердження форми одноразового державного статистичного спостереження №1 – амортизація. Наказ Державного комітету статистики України від 15.12.2003 р. № 444 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN7648.html

13. Бюджет України 2017: статистичний збірник. – К.: Міністерство фінансів України, 2018. – 308 с.

14. Роик В.Д. Социальный бюджет: монография / В.Д. Роик. – Москва: Проспект, 2016. – 288 с. – Режим доступа: по подписке. – URL: http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=443628

15. Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 р. № 538-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/538-2002-%D1%80#Text

16. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17

17. Про схвалення Концепції реформування місцевих бюджетів. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 308-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2007-%D1%80#Text

18. Зубенко В.В. Програмно-цільовий метод бюджетування як дієвий механізм управління публічними фінансами // Науковий вісник ЧДІЕУ.– 2011.– № 3. – С. 44–49.

19. Просняк Н.В. Реалізація програмно-цільового методу бюджетування на місцевому рівні / Н.В. Просняк. // Наукові праці Кіровоградського національно-технічного університету. Економічні науки. – 2012. – В. 22, Ч. II. – С. 1–4.

20. Ефимова М.Р. Общая теория статистики. – М.: ИНФРА–М, 1999. – 412 С.

21. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт.: М. Мазорчук, Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. К.: УЦОЯО, 2019. – 439 с. – Режим доступу: http://testportal. gov.ua/wp– ontent/uploads/2019/12/PISA_2018_ Report_UKR.pdf

22. Принципы стратегического консультирования по вопросам внедрения бюджетирования, ориентированного на результаты: какие уроки можно извлечь из опыта стран ОЭСР для целей сотрудничества в области развития. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http//.www.pempal.org/data/upload/files/2012/04/ou/gir-study-rus.paf

23. Рождественская И.А. Программно-целевое планирование: вчера, сегодня... Завтра? / Рождественская И.А., Тамбовцев В.Л. // Вопросы экономики, 2016. – № 6. – С. 77–90 – Режим доступа URL: http://elib.fa.ru/art2016/bv1777.pdf

24. Манашина О.В., Вознесенский В.С. О различиях в подходах к бюджетному планированию в России и странах Организации экономического сотрудничества и развития. // Финансы. – 2020. – № 3. – С. 17–25

Додаток 1

Структура видатків спеціального фонду місцевого бюджету, 2018 р. (%)

Показники	Усього	у тому числі						
		бюджети областей	міст обласного значення	районні	міст районного значення	селищні	сільські	об'єднаної територіальної громади
Освіта	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
поточні видатки	33,3%	30,0%	45,0%	24,4%	48,4%	49,8%	**43,2%**	**21,8%**
оплата праці і нарахування на заробітну плату	3,0%	4,4%	8,2%	**2,3**	0,03%	0,2%	0,2%	0,8%
капітальні видатки	66,7%	70,0%	55,0%	75,5%	51,5%	50,2%	56,1%	78,2%
Дошкільна освіта	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***
Поточні видатки	55,1%	32,6,%	66,7%	67,9%	49,7%	50,2%	44,9%	56,7%
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	0,6%	0,7%	1,1%	0,02%	0,0%	0,4%	0,1%	0,07%
Капітальні видатки	44,9%	67,4%	33,3%	32,1%	50,3%	49,7%	55,1%	47,7%
Середня освіта	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***
Поточні видатки	18,3%	6,3%	26,6%	20,2%	15,6%	72,1%	38,4%	13,9%
оплата праці і нарахування на заробітну плату	2,3%	0,8%	6,6%	0,4%	0,0%	0,0%	0,0%	1,0%
капітальні видатки	81,2%	93,7%	73,4%	79,8%	84,4%	38,8%	61,6%	86,1%
Професійно-технічна освіта	***100***	***100***	***100***					
Поточні видатки	63,1%	56,7%	82,1%	–	–	–	–	–
оплата праці і нарахування на заробітну плату	23,3%	11,2%	23,9%					
капітальні видатки	36,9%	43,2%	17,9%	–	–	–	–	–

Культура і мистецтво	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
Поточні видатки	14,9%	22,3%	21,1%	11,6,%	17,6%	7,7%	4,1%	9,0%
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	4,7%	9,6%	36,3%	11,8%	3,1%	1,6%	0,1%	0,7%
Капітальні видатки	88,1%	77,6%	78,9%	88,4%	82,4%	92,3%	95,9%	91,0%
Театри	***100***	***100***	***100***					
Поточні видатки	1,7%	0,3%	24,2%	–	–	–	–	–
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	0,2%	0,0%	3,4%					
Капітальні видатки	98,3%	99,7%	75,2%	–	–	–	–	–
Філармонії, музичні колективи і ансамблі та інші мистецькі заклади та заходи	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***
Поточні видатки	7,1%	1,3%	2,3%	100%		100,0%		100%
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	0,1%	0,8%	0,2%		–		–	
Капітальні видатки	92,9%	98,6%	97,7%					
Капітальні трансферти	62,3%	99,7%	21,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Бібліотеки	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***
Поточні видатки	8,3%	7,5%	8,2%	6,9%	0,4%	4,5,8%	6,0%	15,5%
Капітальні видатки	91,7%	92,5%	91,8%	93,1%	99,6%	95,4%	94,0%	84,4%
Охорона здоров'я	**100**	**100**	**100**	**100**	–	**100**	**100**	**100**
Поточні видатки	38,6%	36,1%	44,8%	40,3%	–	–	–	26,3%
Капітальні видатки	62,4%	63,9%	55,2%	59,6%	–	100%	100,0%	73,6%
Придбання основного капіталу	9,1%	11,1%	47,7%	0,1%	–	95,2%	14,5,7%	5,7%

Багатопрофільна стаціонарна медична допомога населенню	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***
Поточні видатки	4479%	44,4%	42,9%	43,9%				45,9%
Капітальні видатки	55,3%	53,6%	57,1%	56,4%				54,1%
Амбулаторно-поліклінічна допомога населенню	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***
Поточні видатки	31,9%	31.,1%	32,4%	35,8%	0,0%	0,0%	100%	2,6%
Капітальні видатки	69,1%	68,9%	67,6%	64,2%	100,0%			97,4%
Первинна медична допомога населенню	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***	***100***
Поточні видатки	19,2%	28,0%	–	22,4%	–	100%	100%	9,3%
Капітальні видатки	80,8%	72,0%		77,6%				90,7%

Наукове електронне видання

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕМОГРАФІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ імені М.В. ПТУХИ

Інвестування в соціальний розвиток
(інфраструктурний аспект)

Технічний редактор Герасименко І.В.
Комп'ютерна верстка та дизайн обкладинки Вернер А.І.

Підписано до друку 27.07.2020 р. Об'єм даних 1,18 МБ

Видавець і виготовлювач: Інститут демографії та соціальних досліджень
імені М.В. Птухи НАН України,
Україна, 01032, м. Київ, бульвар Т. Шевченка, 60 тел.(044) 486-62-38;
e-mail: demography@idss.org.ua
http://www.idss.org.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 1997 від 29.10.2004 р.